

Ο ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ,

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ.

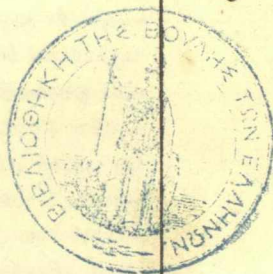
ὑπό

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΕΡΖΑΚΗ.

~~~~~  
Φυλλάδιον ΙΑ'. Νοέμβριος 1858.  
~~~~~

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Περὶ Προνοίας (συνέχεια).—Περὶ τῆς Βουλευτικῆς εὐγλωττίας.—Ἐπιστολὴ ἀνέκδοτος Νικολάου Μαυρομμάτου.—Περὶ ἀγωγῆς.—Ὁ Ὀμπρος καὶ ἡ σύγχρονος Ἑλλάς.—Αἱ τελευταῖαι στιγμαὶ τοῦ λόρδου Βύρωνος.—Παράδοξος τρόπος τοῦ ἐνταφιάζειν.

ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΡΜΗΣ

Ἀντωνίου Τερζάκη.

—
1858.

Ο ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ,

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ (*)

(Συνέχεια).

Ἡ ὕπαρξις τοῦ κακοῦ, καθ' ἃ ἀπεδείξαμεν ἐν τῷ προηγουμένῳ μαθήματι, εἶναι ἀχώριστος αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως τοῦ κόσμου, καὶ πρὶν ἢ ἐπιληφθῶμεν τῶν πολλῶν ζητημάτων ἅτινα ἀναφύονται ἐκ τῆς διανομῆς τῶν κακῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἐκ τοῦ βαθμοῦ καὶ τοῦ ποσοῦ αὐτῶν, εἶπομεν ὅτι ὠφείλομεν πρότερον νὰ κάμωμεν παρατηρήσεις τινὰς καὶ ὡς πρὸς τὸ δικαίωμα τὸ ὁποῖον ἔχομεν ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἡμετέραν κατάστασιν, καὶ ὡς πρὸς τὴν φύσιν αὐτοῦ τοῦ κακοῦ, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι πάντοτε οἷον φαίνεται εἰς ἡμᾶς, καὶ τελευταῖον, ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν ἣν ποιούμεν ἡμεῖς αὐτοὶ τῶν δυνάμεων ὅσας ἐχορήγησεν εἰς ἡμᾶς ἡ Θεία Πρόνοια, καθ' ὅσον ἐκ τῆς κακῆς χρήσεως τῶν δυνάμεων τούτων γινόμεθα ἡμεῖς αὐτουργοὶ τοῦ ἰδίου ἡμῶν κακοῦ. Εἶναι ἀνάγκη ν' ἀναπτύξωμεν ὀλίγον τὴν τελευταίαν ταύτην παρατήρησιν, ἵνα ἐλαττώσωμεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὸ ποσὸν ἐκεῖνο τοῦ κακοῦ τὸ ὁποῖον ὠφείλομεν νὰ δικαιολογήσωμεν.

(*) Μάθημα ΔΖ΄.

Ἡμεῖς εἴμεθα αἴτιοι τοῦ ἡμετέρου κακοῦ πολλαχῶς καὶ πολυτρόπως. Ὅλα τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν συνίσταται ἡ ἡμετέρα φύσις, εἴτε τὰ ὑλικά εἴτε τὰ νοητικά εἴτε τὰ ἠθικά, ἐχορηγήθησαν ἡμῖν προφανῶς πρὸς ῥύθμισιν, πρὸς συντήρησιν, πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν τοῦ ἡμετέρου ὄντος, διότι δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὄν τι ὑπάρχον ἐν τῇ φύσει τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἔχη, ὡς ἐκ τῶν στοιχείων τῆς ἰδίας συστάσεως, ὅλα τὰ μέσα δι' ὧν δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὸν πρὸς ὄν ὅρον τῆς ὑπάρξεώς του, εἰς τὴν πραγματοποίησιν καὶ ἐκπλήρωσιν τοῦ ἰδίου προορισμοῦ. Τοῦτο ἤθελεν ἀντιβαίνει εἰς μίαν τῶν ἀρχῶν τοῦ λόγου. Ἐπομένως πάνθ' ὅσα ἔχομεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐξ ὧν συνίσταται ἡ ἰδιαίτερα φύσις τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι μέσα πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ ἡμετέρου προορισμοῦ ἐν ἄλλοις, εἶναι μέσα πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἀγαθοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἠξέυρωμεν νὰ μεταχειρισθῶμεν τὰ μέσα ταῦτα, ἐὰν ἀντὶ τῆς νομίμου αὐτῶν χρήσεως, ποιῶμεν κατάχρησιν, εἶναι νόμιμον, φυσικὸν καὶ δίκαιον νὰ μὴ ἐπιβαρύνωσι ποσῶς τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ τὰ ἐκ τῆς καταχρήσεως ταύτης προκύπτοντα ἀναρίθμητα κακά. Καὶ τῶντι, χωρὶς νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἐπὶ τοῦ πρὸντος εἰς ἐκείνας τὰς θεωρίας ἀς θέλωμεν ἀναπτύξει ἐν τῇ ἠθικῇ, εἶναι προφανέστατον εἰς ἕκαστον ἐξ ὑμῶν, ὅτι πολλὰ καὶ ἀναρίθμητα κακά συμβαίνουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῶν καταχρήσεών του· ἡ ἀκρασία περὶ τὰς σωματικὰς ἡδονὰς, περὶ ἐκείνας δηλαδὴ τὰς ἡδονὰς ἀς ὁ Θεὸς ἐδώρησατο εἰς τὸν ἄνθρωπον πρὸς συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἰδίου σώματος, ἡ ἀπροσεξία ὡς πρὸς τὴν νόησιν, ἡ κακὴ καὶ ἐσραμμένη χρῆσις τῶν πολυτίμων ἐκείνων δυνάμεων δι' ὧν νοοῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἡ κατάχρησις τοῦ αἰσθημάτος, τοῦ δραστηριωτάτου ἐκείνου ἐλατηρίου περὶ οὗ ἐλέγομεν ἐν τινι τῶν προηγουμένων μαθημάτων, ἡ κακὴ χρῆσις τῆς προσωπικῆς ἀρχῆς, τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας, πάντα ταῦτα παράγουσιν ἀκαταλόγιστα κακά εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐκ τούτων προέρχονται αἱ κακαὶ ἐκεῖναι ἕξεις, αἵτινες ἐπὶ τῆς ἀρχικῆς, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ ἀνθρώπου φύσεως

ἐποικοδομοῦσι νέαν φύσιν, ἐπίπλαστον καὶ τεχνητὴν, ἐξ ἧς ἡ διαφθορὰ τῆς γνησίας τῆς ἀληθοῦς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου· καὶ τὸ χεῖριστον εἶναι, ὅτι αἱ κακαὶ αὗται ἕξεις, αἵτινες ὀλίγον κατ' ὀλίγον διαφθείρουσι πάντα τὰ συστατικά στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οὐ μόνον ἐπιφέρουσι κακὰ εἰς τὸ ἄτομον τὸ ὑποῖον ἀποκτᾷ αὐτάς, καὶ εἰς αὐτάς ὑποδουλοῦται, ἀλλὰ προξενουσι κακὰ καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ, καὶ ἐντεῦθεν δύναται καὶ φιλοσοφικῶς νὰ δικαιολογηθῇ θρησκευτικὴ τις παράδοσις, δι' ἧς πιστεύομεν, ὅτι τὸ κακὸν τῆς ἀνθρωπότητος μετεδόθη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ὥστε ἀντλοῦμεν αὐτὸ μετὰ τοῦ αἵματος ἐκ τῆς πρώτης πηγῆς τῆς ἡμετέρας ὑπάρξεως. Ἐκεῖνο τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα περὶ οὗ λέγουσιν αἱ Ἰεραὶ Βίβλοι, ἡ καταδικη ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ μετάδοσις ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν τοῦ πρώτου κακοῦ τὸ ὁποῖον ἔπραξαν οἱ πρῶτοι ἀρχηγέται τῆς ἀνθρωπίνης φυλῆς, πάντα ταῦτα, ἀνεξαρτήτως τοῦ κύρους ὅπου ἔχουσιν ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ κύρους τῶν Ἱερῶν Βιβλίων, καὶ φιλοσοφικῶς μόνον ἐξεταζόμενα, δικαιολογοῦνται, καθ' ὅσον ἡ μετάδοσις τοῦ κακοῦ, τῶν κακῶν ἕξεων, τῆς σωματικῆς οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς νοητικῆς καὶ ἠθικῆς διαφθορᾶς εἶναι γεγονὸς ἀναντίρρητον, περὶ τοῦ ὁποῖου δὲν δυνάμεθα ν' ἀμφιβάλωμεν, ἅμα ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν μεγάλην ἐπιρροὴν ἣν ἔχουσιν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου αἱ κακαὶ ἕξεις, εἰς τὴν ὡς ἐκ τῆς ἐπιρροῆς ταύτης διαφθορὰν τῆς ἡμετέρας φύσεως, εἰς τὴν μόρφωσιν νέας φύσεως, ἣτις παράγει ἐξ ἀνάγκης τὰ εἰς αὐτὴν ἰδιάζοντα ἀποτελέσματα, καὶ μεταδίδει ἄπειρα κακὰ εἰς τοὺς ἀπογόνους· ταῦτα δὲ παραλαμβάνομεν, ὡς παραλαμβάνομεν καὶ τὰ ἀγαθὰ παρὰ τῶν ἡμετέρων προγόνων. Ἐπομένως ἀνάγκη ν' ἀφαιρέσωμεν ἐκ τῶν κακῶν ἅτινα βασιανίζουσι τὸν ἄνθρωπον, καὶ περὶ ὧν ἐνίοτε παραπονούμεθα, οὐ μόνον τὴν πληθύν ἐκείνην τῶν κακῶν περὶ ὧν ἐλέγομεν, οὐ μόνον τὰ κακὰ τῆς φαντασίας, τῶν κοινωνικῶν προλήψεων, τῆς πλάνης, κ.τ.λ. ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ κακὰ ἅτινα ἡμεῖς ποιῶμεν, καὶ αὐτὰ ἅτινα κληρονομοῦμεν παρὰ τῶν προγόνων ἡμῶν· διότι ἀδύνατον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι μόνος ὁ ἄνθρωπος μεταξὺ ὄλων τῶν ὄντων τῆς φύσεως ἐδημιούρησεν

γήθη οὐχὶ πρὸς τὸ ἀγαθὸν, οὐχὶ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἰδίου τέλους οὐχὶ πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ προορισμοῦ πρὸς ὃν πάντα τὰ ὄντα τῆς φύσεως ἐποιήθησαν, ἀλλ' ἐδημιουργήθη πρὸς τὸ ἴδιον κακὸν. Ἀδύνατον νὰ πρᾶξωμεν τὴν ἀνατροπὴν ταύτην τῆς καθολικῆς τάξεως τοῦ κόσμου εἰς ἐκεῖνο τὸ ὄν τὸ ὁποῖον ἀναφαίνεται ὡς τὸ τελειότερον, τὸ πολυτιμώτερον τῆς φύσεως, τὸ προσφιλέστερον εἰς αὐτὸν τὸν Δημιουργὸν τοῦ κόσμου· εἰς ἐκεῖνο τὸ ὄν τὸ ὁποῖον προώρισται ἀπ' ἐναντίας νὰ ἡγεμονεύη ἐπὶ τῆς φύσεως, καὶ νὰ ἐντυπὸνῃ πάντοτε ἐπ' αὐτῆς τὴν σφραγίδα τῆν βασιλείας του καὶ τοῦ μεγαλείου του.

Ἄφοῦ δὲ ἀφαιρέσωμεν πάντα τὰ κακὰ ταῦτα περὶ ὧν καὶ προχθὲς καὶ σήμερον εἵπομεν, τί ρητέον περὶ τῶν ὑπολοίπων κακῶν ἅτινα οὐχ ἤτιον ὑπάρχουσι, καὶ περὶ ὧν ὀφείλομεν νὰ εὐρωμεν, τοῦλάχιστον νὰ προσπαθήσωμεν νὰ εὐρωμεν, δικαιολόγησιν τινα, ἀφοῦ ἔχομεν τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον πρὸς τὸ ἀγαθὸν τῆς ἀνθρωπότητος; τοῦτο εἶναι τὸ ζήτημα τὸ ὁποῖον προκύπτει ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει ἐκ τῶν προεκτεθέντων. Ἄλλ' ἵνα ἐπιχειρήσωμεν τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου, ἀνάγκη νὰ θέσωμεν αὐτὸ ὀρθῶς, διότι, ὡς λέγει γαλλικῆ τις παροιμία, *une question bien posée est à moitié résolue*, ὅταν θέτῃ τις ὀρθῶς ἐν ζήτημα, δι' αὐτὸ τοῦτο ἔχει καὶ τὸ ἡμισυ τῆς λύσεως αὐτοῦ. Ποῖον λοιπὸν τὸ ζήτημα; ἀνάγκη νὰ ἐνθυμηθῶμεν καὶ πόθεν ὠρμήθημεν, καὶ πῶς ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Εἶδομεν, ὅτι ὁ Θεὸς, καθὸ ποιητῆς παντοδύναμος, πάνσοφος καὶ πανάγαθος, ἔπρεπεν ἐξ ἀνάγκης νὰ δημιουργήσῃ τὸν κόσμον διὰ τὸ ἀγαθὸν τοῦ κόσμου· εἶδομεν ὅτι τὸ ἀγαθὸν τῆς ἀνθρωπότητος ἀνακεφαλαιοῖ ἐν ἑαυτῷ πάντα τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου, ὅτι ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ ἀνθρώπινου προορισμοῦ περιέχει ἐν ἑαυτῇ τὴν ἐκπλήρωσιν ὅλων τῶν προορισμῶν τῶν ὑποδεστέρων ὄντων, καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου ἔπρεπε τὸ ἀγαθὸν μόνον νὰ ὑπάρχῃ ἐν τῷ κόσμῳ. Εἶδομεν, ὅτι οὐχ ἤτιον τὸ κακὸν ὑπάρχει· εἶδομεν ποίας τινὰς λύσεις προέτειναν οἱ φιλόσοφοι πρὸς ἐξήγησιν τοῦ προβλήματος τούτου· καὶ εἶδομεν ἐπὶ τέλους, ὅτι ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ, τὸ κακὸν λίαν εὐκόλως

δικαιολογεῖται· ὡς δὲ πρὸς τὸ ποσόν, τὸν βαθμὸν καὶ τὴν διανομὴν τῶν κακῶν, ἀνάγκη πρῶτον ν' ἀφαιρέσωμεν τὰ κακὰ ἅτινα δὲν εἶναι πραγματικῶς τοιαῦτα, ἀλλ' εἶναι ἀποτελέσματα, εἴτε τῆς ἡμετέρας πλάνης εἴτε τῆς ἡμετέρας ἐνεργείας, οὐχὶ δὲ τῆς θείας βουλήσεως καὶ δυνάμεως. Ἄφοῦ λοιπὸν περιωρίσαμεν οὕτω τὸ ποσὸν τῶν κακῶν ἅτινα παρατηροῦμεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἐν τῷ κόσμῳ, ἀφοῦ εἶδομεν τίνι τρόπῳ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀπορρέει ἐκ τῶν προεκτεθέντων, εἶναι φανερὸν ὅτι δὲν πρόκειται σήμερον νὰ δικαιολογήσωμεν αὐτὴν τὴν θεῖαν δικαιοσύνην, δὲν πρόκειται νὰ δικαιολογήσωμεν τὸν Θεὸν καθὸ δίκαιον, ἀλλὰ πρόκειται νὰ ἐξηγήσωμεν τίνι τρόπῳ τὸ πανάγαθον τοῦτο ὃν ἠδυνήθη νὰ ὑπομείνῃ οὐ μόνον τὴν ὑπαρξίν τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν διανομὴν αὐτοῦ. Δὲν εἶναι ἐπομένως δικαιοματικὸν ζήτημα, δὲν πρόκειται νὰ δικαιολογήσωμεν τὸν Θεὸν ἀπέναντι τοῦ ἀνθρώπου, καθότι ὁ ἄνθρωπος ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἔχει δικαίωμα, δὲν πρόκειται νὰ ἐξετάσωμεν, τίνι τρόπῳ συμβιβάζεται ἡ ἀυστηρὰ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ μετὰ τῆς ὑπάρξεως τοῦ κακοῦ, (ζήτημα τὸ ὁποῖον ἀκολούθως ἐγγεῖρεται ὡς πρὸς ἐκείνας τὰς ἀδικίας ἃς ἀνέχεται καὶ συγχωρεῖ ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἀτόμῳ ἢ ἐν τῇ κοινωνίᾳ), ἀλλὰ πρόκειται ἀπλῶς νὰ ἴδωμεν, τίνι τρόπῳ μετὰ τῆς θείας ἀγαθότητος συμβιβάζεται οὐ μόνον αὐτὴ ἡ ὑπαρξίς, ἀλλ' αὐτὴ ἡ διανομὴ τῶν κακῶν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

Ποῖα τὰ κακὰ ταῦτα; ὡς ἐκ τῆς πηγῆς ἐξ ἧς ἐξέρχονται, τὰ κακὰ ταῦτα εἶναι ἢ ἐκ τῆς φύσεως ἢ ἐκ τοῦ ἀτόμου προερχόμενα, ἢ ἐκ τῆς κοινωνίας. Φύσιν ἐννοοῦμεν τὴν ὕλικὴν σύστασιν τοῦ παντός· φυσικά δὲ κακὰ εἶναι ἐκεῖνα ἅτινα πηγάζουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐξ αὐτῆς τῆς ὕλικῆς συστάσεως τοῦ κόσμου. Τοιαῦτα εἶναι αἱ πολλαὶ ἐκείναι ἀναστατώσεις τῆς ὕλικῆς φύσεως, ὧν θύμα γίνεται ἐνίοτε ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἐκεῖναι αἱ καθ' ἡμᾶς ἀταξίαι τῶν ὕλικῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, αἱ θύελλαι, αἱ χάλαζαι, οἱ υπερβολικοὶ καύσους, οἱ παγετοὶ, αἱ τρικυμῖαι, αἱ ἀνατροπαὶ τῆς ὕλικῆς χώρας ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας εὐρισκόμεθα· πάντα ταῦτα εἶναι ἡ ἀρχὴ, ἡ πηγὴ πολλῶν βεβαίως δυστυχημάτων πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Τίνι

τρόπῳ λοιπὸν δικαιολογοῦνται ταῦτα, ἀπέναντι οὐχὶ τῆς δικαιολογίας ἀλλ' αὐτῆς τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, καθόσον δικαιωματικῶς οὐδὲν δυνάμεθα ν' ἀπικιτήσωμεν παρ' ἐκείνου τοῦ ὄντος τὸ ὁποῖον ἐκουσίως, διὰ τὴν ἀπειρον αὐτοῦ ἀγαθότητα, ἠθέλησε νὰ χάριση εἰς ὑμᾶς τὸ εἶναι καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ ὅσα βεβαίως ὑπάρχουσι, καὶ περὶ ὧν δὲν δυνάμεθα ν' ἀμφιβάλωμεν; Αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀταξίαι εἶναι ἀναντιρρήτως ἀναγκαῖον ἀποτελέσμα αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως τοῦ κόσμου, εἶναι καὶ αὗται μῦρια τῆς καθολικῆς ἐκείνης τάξεως ἢ δὲν δυνάμεθα νὰ παραγνωρίσωμεν ἐν τῇ φύσει, εἶναι στοιχεῖα τῆς σοφωτάτης καὶ καλλίστης ἐκείνης διακοσμήσεως τῆς ὕλης περὶ ἧς δὲν δυνάμεθα νὰ ἐγείρωμεν παράπονα, καθόσον παρὰ τὰς ἐξαιρέσεις, παρὰ τὰς ἀταξίας ἃς παρατηροῦμεν ἐν αὐτῇ, καὶ ἐξ ὧν ὑποφέρομεν, ὑπάρχει ἐν αὐτῇ ἀναντιρρήτος σοφία, ἀναντιρρήτος ἀγαθότης. Ἡ φύσις εἶναι ἡ μήτηρ καὶ τροφὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ φύσις χρησιμεύει οὐχὶ μόνον πρὸς ὕλικὴν αὐτοῦ συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πέρψιν καὶ ἡδονὴν, πρὸς καλλιτεχνικὴν ἔμπνευσιν. Ἐὰν υποθέσωμεν δι' ἀπλῆς ὑποθέσεως τὸν ἀνθρώπον μεμονωμένον ἀφ' ὅλων τῶν στοιχείων ἐκείνων ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ζῆ, ἀναπτύσσεται καὶ ἐυημερεῖ, ἐὰν υποθέσωμεν τὸν ἀνθρώπον κεχωρισμένον τοῦ ὕλικου τούτου στοιχείου, ἠθέλομεν ἔχει περὶ αὐτοῦ ἰδέαν τοσοῦτον ἀτελεῖ, ὥστε ἡμεῖς αὐτοὶ ἠθέλομεν προτιμήσει τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ὑπαρξιν τοῦ ἀνθρώπου, ἔστω καὶ ἐν μέσῳ ἐκείνων τῶν ἀταξιῶν, ἐκείνων τῶν δυστυχημάτων ἅτινα πηγάζουσι ἀναγκαιῶς ἐκ τῆς τάξεως τοῦ κόσμου. Καὶ τῶνδ' αἱ ἀταξίαι αὗται εἶναι προφανῶς ἐξαιρέσεις, δὲν εἶναι βεβαίως ἡ συνήθης κατάστασις καὶ πορεία τῆς φύσεως. Ἡ φύσις ἐμφαίνει τοιαύτην πρόνοιαν, τοιαύτην ἀρμονίαν, τοιαύτην σκοπιμότητα, καθόσον ἀφορᾷ τὰς σχέσεις μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ἡ ὑπαρξὶς τοῦ κόσμου ἀπ' ἐναντίας εἶναι τὸ πρῶτον εὐεργέτημα τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ὄρος ἄνευ τοῦ ὁποίου αὐτὸς ὁ ἀνθρώπος δὲν ἠθελε δυνηθῆ νὰ ὑπάρξῃ, εἶναι αὐτὸ τὸ θέατρον, αὐτὴ ἡ σκηνή, ἐφ' ἧς τέλος ἀναφαίνονται ὁ θαυμαστός οὗτος ὑποκριτής, ὃν ὀνομάζομεν ἀνθρώπον. Ἔστω, ἐὰν ἐν τῷ

κανόνι εὐρίσκομεν λόγον ἐξηγοῦντα καὶ δικαιολογοῦντα τὴν ὑπαρξιν, τὴν σοφίαν, τὴν ἀρμονίαν, τὴν σκοπιμότητα τοῦ ὕλικου κόσμου, δὲν δυνάμεθα διὰ τὰς ἐξαιρέσεις, ἃς ἐνίοτε, σπκνίως, ἐκ μεγάλων διαλειμμάτων παρατηροῦμεν ἐν τῇ φύσει, ν' ἀρνηθῶμεν αὐτὸν τὸν κανόνα. Καὶ ἐπειδὴ λόγον ἔχει ὁ κανὼν, ἡ τάξις, λόγον προφανέστατον, σοφώτατον, ἀγαθότατον πρέπει νὰ υποθέσωμεν, ν' ἀποδώσωμεν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐξαιρέσεις, εἰ καὶ ὁ λόγος οὗτος διαμένει ἐνίοτε σκοτεινὸς εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν. Καὶ ἐπειδὴ περὶ ἐξαιρέσεως ὁ λόγος, τί εἶναι αὐτὴ ἡ ἰδέα τῆς ἐξαιρέσεως, ὡς πρὸς τὸν θεῖον νόμον; διότι θεῖος νόμος εἶναι ἡ σύστασις τοῦ κόσμου· εἶναι ἰδέα ὅπως ἀπαράδεκτος, παράλογος καὶ ἀσυμβίβαστος πρὸς αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν τοῦ κανόνος. Ἡ ἐξαιρέσις εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας, ἡ ἐξαιρέσις ἐγγωρεῖ καὶ πρέπει νὰ ἐγγωρεῖ εἰς τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους, καθόσον οἱ νόμοι οὗτοι, ὅσοι καὶ ἂν ᾖναι τέλειοι, ὅσοι καὶ ἂν ᾖναι πλήρεις, ὅσοι καὶ ἂν προσπαθῶσι νὰ περιλάβωσιν εἰς τὰς γενικὰς αὐτῶν διατάξεις ἅπαντα τὰ καθέκαστα, ἀπάσας τὰς ἰδιαιτέρας περιπτώσεις, καθ' ἃς πρέπει νὰ ἐφαρμοζῶνται, δὲν δύνανται ποτε νὰ ἐξισωθῶσι πρὸς τὴν ἀπειρον ποικιλίαν τῶν περιπτώσεων τούτων, πρὸς τὴν ἀνρίθμητον πληθὺν τῶν πολλῶν περιστάσεων καθ' ἃς πρέπει νὰ λάβωσιν ἐφαρμογὴν. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν θεῖον νόμον, ἡ ἐξαιρέσις δὲν εἶναι ἐξαιρέσις, εἶναι τοιαύτη σχετικῶς πρὸς ἡμᾶς, εἶναι καὶ αὕτη ἄρθρον, ὡς εἶπεῖν, τῆς καθολικῆς νομοθεσίας, τὸ ὁποῖον δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν, δὲν δυνάμεθα νὰ συμβιβάσωμεν πρὸς τὰ ἄλλα ἄρθρα τοῦ θεοῦ κώδικος, ἀλλὰ δὲν εἶναι βεβαίως ἐξαιρέσις, ἀταξία, εἰμὴ κατὰ τὸ φαινόμενον. Καὶ ἂν ἐκ τῆς φαινομένης ταύτης ἀταξίας προκύπτουσιν ἐνίοτε κακὰ τινα, τὰ κακὰ ταῦτα πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ἐξ ἀνάγκης ὡς μέσον, ὡς ὄρον ἄλλων ἀγαθῶν. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις, κατὰ τῶν κακῶν τούτων ἅτινα παράγουσι αἱ οὕτω λεγόμεναι ἐξαιρέσεις καὶ ἀταξίαι τῆς φύσεως, ἄπειρα ἔχομεν βοηθήματα, ἅτινα εὐτυχῶς πολλαπλασιάζονται καὶ τελειοποιοῦνται, καθόσον πολλαπλασιάζεται

καὶ τελειοποιεῖται ἡ γνῶσις, καθόσον διαδίδεται καὶ ἀναπτύσσεται ἡ ἐπιστήμη, καθόσον συμπληροῦται ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐπιστήμης εἰς τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου. Παραβάλατε τὴν κατάστασιν εἰς ἣν εὐρέθησαν οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, καὶ αὐτὴν ταύτην εἰς ἣν εὐρίσκονται βάρβαροί τινες λαοὶ τῆς ὑψηλοῦ, πρὸς τὴν κατάστασιν εἰς ἣν εὐτυχῶς εὐρισκόμεθα ἡμεῖς ὅσοι καὶ τὰ διαφόρους βαθμοῦς μεταλαμβάνομεν τοῦ καθολικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ κόσμου, παραβάλατε τὰς δύο ταύτας καταστάσεις ὡς πρὸς τὸ ἰδιαίτερον τοῦτο ζήτημα ὡς πρὸς τὰ μέσα ἅτινα ἔχουσι καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ νὰ ἀντιτάξωσιν εἰς τὰς προσβολὰς τοῦ ὕλικου στοιχείου, εἰς τὰ δυστυχήματα, τὰ ἐκ πηγάζοντα ἐκ τῶν φαινομένων ἀταξιῶν τῆς φύσεως, καὶ θέλετε ἰδεῖ ὅτι αὐτὴ ἡ πρόοδος τῆς νοητικῆς ἀναπτύξεως, αὐτὴ ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ περιορίζει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὸ κακὸν τοῦτο. Βεβαίως οὐδέποτε θέλει ἐκλείψει τὸ ὕλικόν κακὸν ἐκ τοῦ κόσμου· ἀλλὰ καὶ τὸ ἐλάχιστον ἐκεῖνο μέρος τὸ ὁποῖον θέλει ἀπομείνει, δικαιολογεῖται ὡς ἕκ τινος παρατηρήσεως ἣν θέλομεν υποβάλλει εἰς ὑμᾶς ἐπὶ τέλους περὶ τοῦ ἐν γένει κακοῦ.

Καθόσον ἀφορᾷ τὰ κακὰ ἅτινα πηγάζουσιν ἐκ τοῦ ἀτόμου, ἀφαιρουμένων πάντοτε ἐκείνων ὅσα εἴτε ἡμεῖς αὐτοὶ ποιοῦμεν, εἴτε ἀποδεχόμεθα ὡς ἄφρευκτον κληροδότημα παρὰ τῶν προγενεστέρων μετὰ τῶν πολλῶν ἀγαθῶν ὅσα μεταδίδουσιν εἰς ἡμᾶς, ἀφαιρουμένων τῶν κακῶν τούτων, ποῖα τὰ ἐπίλοιπα; Ἡ ἀνισότης τῶν σωματικῶν, τῶν νοητικῶν, τῶν ἠθικῶν δυνάμεων, τὰ πολλὰ ἐκεῖνα δυστυχήματά ἅτινα πηγάζουσιν ἐκ τῆς ἀτελοῦς συστάσεως, ἐκ τῆς ἀσθενείας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, αἱ νόσοι, τὸ γῆρας, ὁ θάνατος, αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ κακὰ ἅτινα πηγάζουσιν ἐκ μιᾶς ἐκάστης καὶ ἐκ τῆς συνενώσεως τῶν τριῶν τούτων πηγῶν, ἐκ τῆς ὕλικῆς δηλαδή, νοητικῆς καὶ ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀνισότητος.

Τί εἶναι ἀνισότης; ποῖαν τινὰ ἔννοιαν ἔχομεν ἐν τῷ πνεύματι περὶ ἀνισότητος, ὅταν πρόκειται τὴν ἀνισότητα νὰ ἐξετάσωμεν σχετικῶς πρὸς τὸν ἀνθρώπον ἀφ' ἐνός, πρὸς τὸν

Θεὸν ἀφ' ἑτέρου; Ἄνισα λέγομεν δύο τινὰ, ὅταν δὲν ἔχουσιν ἀμφοτέρα τὰ αὐτὰ προσόντα, τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ, τὸ αὐτὸ ποσὸν καὶ ποιὸν κατὰ τινὰ γενικὴν ἔννοιαν τῆς τάξεως· ὅταν, ἐνὶ λόγῳ, δύο τινὰ δὲν εἶναι καθ' ὅλα ἐν καὶ τὸ αὐτό. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ψηλαφητὴ ἀντίφασις. Ἄμα ὑπάρχει πολλότης, ἅμα παρὰ τὴν ὄν ὑπάρχει καὶ ἕτερον ὄν, ἅμα τὰ δύο ταῦτα ἢ πλείονα ὄντα εἶναι πεπερασμένα, ἅμα δὲν εἶναι τὸ ἐν καὶ τελειότατον καὶ μόνον ὄν, ἢ ἀνισότης εἶναι ἀνεξάλειπτος, ἀναπόφρευκτος χαρακτήρ τῆς ὑπάρξεως τῶν ὄντων. Δὲν ἠδύναντο νὰ μὴ ἦναι ἄνισοι οἱ ἄνθρωποι, δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι πάντες τὴν αὐτὴν σωματικὴν δύναμιν, καὶ καλλονὴν, τὴν αὐτὴν νοητικὴν ἱκανότητα, τὴν αὐτὴν ἠθικὴν δύναμιν, τὰς αὐτὰς ἠθικὰς διαθέσεις, ἀνεξαρτήτως πάντοτε καὶ ἀφαιρουμένων τῶν ἀνισοτήτων ὅσαι ἔχουσιν αὐτουργὸν αὐτὸν τὸν ἀνθρώπον, δὲν ἠδύναντο, καὶ δύο μόνοι ἄνθρωποι ἂν ὑπῆρχον, νὰ ἦναι ἴσοι πρὸς ἀλλήλους, καὶ τοῦτο ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς ἀτελείας τῶν πεπερασμένων ὄντων. Ἐπομένως ἡ ἀνισότης αὕτη καθ' ἣς παραπονοῦμεθα, εἶναι καὶ αὕτη ὄρος τὸν ὁποῖον δὲν δυνάμεθα ν' ἀφαιρέσωμεν, ἄνευ τοῦ ὑποίου δὲν δυνάμεθα νὰ υποθέσωμεν οὐδ' αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ὡς ἐκ τούτου ὄρος τάξεως καθολικῆς, καθὼς ὄρος τάξεως καθολικῆς εἶναι αὐτὸ τὸ ὕλικόν κακὸν τῆς φύσεως καὶ τοῦ κόσμου, αὐτὰ ἐκεῖνα αἱ φαινόμεναι ἀταξίαι, παραβάσεις καὶ ἐξαιρέσεις τοῦ καθολικοῦ νόμου τῆς φύσεως. Ἀλλ' ἐὰν ὀρθῶς παρατηρήσωμεν, ὑπὸ τὴν κατ' ἐπιφάνειαν ταύτην ἀνισότητα τῶν ἀνθρωπίνων ὄντων ὑπάρχει καὶ αὕτη ἡ ἰσότης, ὑπὸ τὴν φαινομένην ποικιλίαν τῶν σωματικῶν, τῶν ἠθικῶν δυνάμεων ὑπάρχει ἐκεῖνη ἡ ταυτότης δυνάμει τῆς ὁποίας ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι, καὶ τοὶ ἄνισοι πρὸς ἀλλήλους, εἶναι οὐχ ἕτερον ἴσοι, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐξ ἣς προέρχονται, καὶ ὡς πρὸς τὸν προορισμὸν δι' ὃν ἐδημιουργήθησαν. Καὶ μάλιστα αὕτη ἡ ἀνισότης εἶναι μέσον πρὸς πραγματοποίησιν αὐτοῦ τούτου τοῦ προορισμοῦ, καθόσον ἄνευ τῆς ἀνισότητος ταύτης δὲν ἤθελον δυνηθῆναι νὰ ἐξασκηθῶσι, ν' ἀναπτυχθῶσιν αἱ διάφοροι δυνάμεις καὶ ἰδιότητες ἐκάστου ἀτόμου. Τί ἐπιφέρει ἡ ποικιλία, ἡ ἀνισότης, ἡ δια-

φορά, αὐτὴ ἡ ἀνίσος διανομὴ τῶν προσόντων, τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου; ἐπιφέρει ἐξ ἀνάγκης τὴν ἀμοιβαίαν ἀνάγκην αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, τὸν κοινωνικὸν ἐκείνον σύνδεσμον ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν ἤθελεν ἀναπτυχθῆ οὔτε αὐτὸ τὸ ἄτομον· ἐπιφέρει τὴν ἀμοιβαίαν ἐκείνην βοήθειαν καὶ ἀγάπην, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν ἤθελον ὑπάρχει οὔτε ἡ οἰκογένεια, οὔτε ἡ κοινωνία, οὔτε ἡ ἀνθρωπότης· ἐπιφέρει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἠθικῶν ἐκείνων αἰσθημάτων, ἅτινα ἐπισφραγίζουσι καὶ συμπληροῦσι τὸ ἔργον τῶν ὕλικῶν ἀναγκῶν· ἐπιφέρει, ἐν ἄλλοις λόγοις, τὴν καθολικὴν ἐκείνην ἀδελφότητα, ἥτις εἶναι ὁ πρὸς ὅν ὅρος τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύξεως. Ἐὰν ἴσοι πρὸς ἀλλήλους ἦσαν οἱ ἄνθρωποι, οὐδεὶς ἤθελεν ἔχει ἀνάγκην τοῦ ἄλλου· ποῦ νὰ ἐξασκηθῆ τὸ αἶσθημα τοῦ ἐλέους, τῆς εὐσπλαγχνίας; ποῦ ἡ εὐεργετικὴ ἐκείνη διάθεσις, ἣν ἐνεφύτευεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ, καὶ ἐξ ἧς παρακινούμεθα νὰ γίνωμεν πρόξενοι πολλῶν ὠφελημάτων εἰς τοὺς ὁμοίους ἡμῶν; ἐὰν ἀπόλυτος ἰσότης ὑπῆρχε καθ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, βεβαίως δὲν ἤθελεν ὑπάρχει εἰς τὸ πνεῦμα οὐδεμία τῶν συσχετικῶν ἐκείνων ἐνοιῶν ἐξ ὧν αὐτὸ τὸ πνεῦμα μορφώνει διαφόρους τύπους, τὸν τύπον τῆς ἀγαθότητος, τῆς καλλονῆς, τῆς μεγαλονοίας, διότι πάντα ταῦτα ὑποθέτουσι τοὺς ἐναντίους τύπους, τὴν αἰσχροτήτητα, τὴν ἀδυναμίαν τοῦ πνεύματος, τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἠθικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων. Ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ ἡ ὕλική, ἡ νοητικὴ, ἡ ἠθικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου, οἷα τὴν σήμερον ὑπάρχει, ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα μὲ τὰς ἐνοιῶς ἃς συλλαμβάνει καὶ ἀναπτύσσει, ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ ὁ ἄνθρωπος, ἄνευ τῆς ἀνισότητος ἐκείνης καθ' ἧς παραπονούμεθα, καὶ ἥτις οὐσιωδῶς οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ ἀπαράιτητον, ἀναπόφευκτον προσὸν τῆς ὑπάρξεως, τῆς συστάσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὅρος τῆς κοινωνικῆς καὶ ἱστορικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως.

Ἡ τρίτη πηγὴ τοῦ κακοῦ εἶναι αὐτὴ ἡ κοινωνία, ὡς ἐλέγομεν. Ποῖα τὰ κακὰ τὰ ἐκ τῆς κοινωνίας προερχόμενα, ἀνεξαρτήτως πάντοτε τῶν κακῶν ὅσα ἐπιφέρει ἐν τῇ κοινωνίᾳ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ὡς ἐκ τῆς κακῆς χρήσεως τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνά-

μεῶν; Κατὰ τὴν κοινωνίαν, εἰς οἰονδήποτε βαθμὸν πολιτισμοῦ καὶ ἂν ἐξετάσωμεν τὴν κοινωνίαν ταύτην, βεβαίως βλέπομεν ἀναπτυσσομένην τὴν πρώτην ἐκείνην ἀνισότητα τῶν σοματικῶν, τῶν νοητικῶν, τῶν ἠθικῶν δυνάμεων, περὶ ἧς ἐλέγομεν πρὸ μικροῦ. Βλέπομεν καθ' ὅλας τὰς ἀνθρωπίνους κοινωνίας πολλὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ καὶ πολλὰ κακὰ, τὸν πλούσιον καὶ τὸν πτωχὸν, τὸν σοφὸν καὶ τὸν ἀπαίδευτον, τὸν ἄρχοντα καὶ τὸν ἀρχόμενον, τὸν ἰσχυρὸν καὶ τὸν ἀδύνατον, βλέπομεν τὸν δοξαζόμενον, τὸν τιμώμενον καὶ τὸν περιφρονούμενον· βλέπομεν, καὶ οὐχὶ σπανίως, τὸν καταπιέζοντα καὶ τὸν καταπιεζόμενον, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν τυραννίαν, ὅλα ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα ἅτινα, κατὰ τὴν ἰδιαιτέραν ὄψιν ὑφ' ἣν ἐξετάζονται, δίδουσι ἀφορμὴν εἴτε εἰς τὸν θαυμασμὸν εἴτε εἰς τὴν ἀπελπισίαν καὶ τὰ παράπονα τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν ὅμως θελήσωμεν, οὐχὶ καθ' ὅλα νὰ δικαιολογήσωμεν τὰ κακὰ ταῦτα τῆς κοινωνίας ἐν ἧ εὐρισκόμεθα, ἀλλὰ τουλάχιστον νὰ τὰ ἐξηγήσωμεν, καθ' ὅσον πηγάζουσι ἐξ αὐτῆς τῆς συστάσεως τῆς κοινωνίας, καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς ἣν ἐπέφερον εἰς τὴν κοινωνίαν ταύτην αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, βεβαίούμεθα λίαν εὐκόλως ὅτι τὰ κακὰ ταῦτα οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ ἄφευκτα, ἀναγκαῖα ἀποτελέσματα αὐτῆς ἐκείνης τῆς πρώτης ἀνισότητος, ἣν εἶδομεν ὅτι πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ ἔχωσι πρὸς ἀλλήλους οἱ ἄνθρωποι ὡς ἐκ τῆς πεπερασμένης αὐτῶν φύσεως καὶ ὑπάρξεως. Καὶ τῶντι ὑποθέσατε καὶ ἡ ὑπόθεσις αὕτη δυστυχῶς ἐπραγματοποιήθη, ὑποθέσατε ὅτι σοφώτατός τις νομοθέτης συλλαμβάνει τὴν ἰδανικὸν ἐκείνον τύπον ὃν συνέλαβε μέγιστος τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφος, ὃν μετ' αὐτὸν συνέλαβον ἄλλοι τῆς νεωτέρας ἐποχῆς, ὃν τελευταῖον καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἀνεπτύξαν κοινωνισαί τινες καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἵποθέσατε, ὅτι τουλάχιστον διὰ τῆς φαντασίας δυνάμεθα νὰ ἐξαλείψωμεν τὸν νῦν κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν ὀργανισμόν, τὸν κατὰ τὰς διαφόρους χώρας καὶ ἐπικρατείας τοῦ κόσμου ἀναπτυχθέντα, καὶ ὅτι προσκαλούμεθα ν' ἀντικαταστήσωμεν εἰς τὸν κοινωνικὸν τοῦτον ὀργανισμόν, ἐξ οὗ καὶ ὁ πολιτικὸς ἀπόρ-

ῥέει καὶ μορφοῦται, ἕτερον κοινωνικὸν ὄργανισμὸν. Ἀνάδοσις τῶν κτημάτων ἄς καταθέσῃ ἕκαστος τῶν πολιτῶν τὴν ἰδίαν περιουσίαν, ἄς γίνῃ τὸ κράτος, ἡ κοινωνία μόνος κύριος ὅλων τῶν ἀγαθῶν, ἄς παύσῃ πᾶσα, εἴτε ἐκ τῆς γεννήσεως εἴτε ἐκ τῆς θέσεως εἴτε ἐκ τῶν πολιτικῶν θεσμῶν εἴτε ἐκ τῶν ἀστυκῶν νόμων, διαφορὰ, ὑπεροχὴ καὶ ἀνισότης, ἴσοι καθ' ὅλα εἰς τὸ ἐξῆς οἱ ἄνθρωποι, οὐδεμία κτήσις, οὔτε πτωχὸς οὔτε πλούσιος, πάντες ἔχουσι τὰ αὐτὰ δικαιώματα, τὰ αὐτὰ καθήκοντα, πάντες δύνανται καὶ πρέπει νὰ τείνωσι πρὸς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν· τίμη τροπῶν θελόμεν ὀργανίσει τὴν κοινωνίαν ταύτην κατὰ τὸν νέον ὄργανισμὸν, ὅστις θέλει εἶναι ἐναντίως ἐπομένως πρὸς τὸν ἐχάραξεν αὐτὴ ἡ φύσις, ὃ ἔστιν καθ' ἡμᾶς, αὐτὴ ἡ Θεία Πρόνοια, ἡ θεία σοφία καὶ ἀγαθότης; πολλὰ συστήματα ἐπενόησαν οἱ ἄνθρωποι, εἴτε κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους εἴτε κατὰ τοὺς νεωτέρους. Τινὰ τῶν συστημάτων τούτων ἠδυνήθησαν νὰ ἐφαρμοσθῶσι καὶ πραγματοποιηθῶσι, καθότι εὐρέθησαν βασιλεῖς καὶ δυνάσται, οἵτινες ἐνεπιστεύθησαν εἰς τὰς ὄνειροπολήσεις ταύτας τῶν φιλοσόφων, καὶ παρέδωκαν εἰς αὐτοὺς ὅλα τὰ μέσα πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου τοῦ ὁποῖον εἶχον συλλάβει· ἄλλοτε αὐτὴ ἡ ὕλικὴ μεταβολή, αὐτὴ ἡ ἀνασάτωσις ἔφερε τοὺς πολιτικούς τούτους ἐπὶ τῆς σκηνῆς, καὶ ἔδωκεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἡνίας τῆς κυβερνήσεως, ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐλευθέρους, ὅπως ὀργανίσωσι κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς τὴν νέαν κοινωνίαν· καὶ τί προέκυψεν ἐκ τούτου; κατάσσεις ἀθλιότητι, πολλὴ χείρων ἐκείνης ἦν ἠθελον νὰ μεταβάλωσι καὶ διορθώσωσι. Καὶ τῶνόντι, ὅ,τι καὶ ἂν ἐπινοήσῃ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀφοῦ θέσῃ ἐν κοινῷ ἅπαντα τὰ ἀγαθὰ τῆς φύσεως, εἴτε τὰ ὕλικὰ εἴτε τὰ νοητικὰ εἴτε τὰ ἠθικὰ, καὶ ἀφοῦ διανεῖμῃ τὰ ἀγαθὰ ταῦτα μὲ τὴν πλέον αὐστηρὰν δικαιοσύνην καὶ ἰσότητα, ὃ ἔστι μὲ τὴν πλέον φανεράν ἀδικίαν καὶ ἀπερισκεψίαν, ἀφοῦ διανεῖμῃ εἰς ἕκαστον πολίτην ἴσον μέρος ἀγαθῶν πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχουσιν οἱ ἄλλοι, ἀφοῦ χορηγήσῃ εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους ἀνεξαιρέτως τῆς αὐτῆς χώρας τὰ αὐτὰ ἀγαθὰ, τὰ αὐτὰ δικαιώματα καὶ προνόμια· δηλαδή ἀφ' οὗ ἐξαλείψῃ πᾶν ἔχνος προνομίων καὶ

δικαιωμάτων, ἀφ' οὗ συγκεντρώσῃ εἰς τὴν ἀρχὴν, ἣν ὀπωσδήποτε θέλει συστήσει, ὅλας τὰς ἐξουσίας, καὶ ὡς πρὸς τὴν ῥύθμισιν τῶν δικαιωμάτων, καὶ ὡς πρὸς τὴν ῥύθμισιν τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων καὶ αὐτῶν τῶν ὀρησκευτικῶν δεσμῶν, ἀφοῦ πάντα ταῦτα κατορθώσῃ, ποῖον θέλει εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα; μήπως διὰ τῆς ἐξίσου διανομῆς τοῦ πλούτου δύναται νὰ καταστήσῃ πάντας τοὺς πολίτας ἐξίσου φιλοπόνοους, ἐξίσου δραστηρίους, ἐξίσου ἐπιτηδείους εἴτε πρὸς συντήρησιν εἴτε πρὸς ἐπαύξεισιν τῆς ἰδιοκτησίας τῶν; μήπως, ἂν καὶ τοῦτο κατορθώσῃ, δύναται νὰ ἐξισώσῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀπογόνους τῆς πρώτης καὶ δευτέρας καὶ τρίτης γενεᾶς καὶ οὕτως ἐπ' ἄπειρον; μήπως δύναται, διὰ τῆς στάθμης ἣν ἔχει ἀνά χεῖρας, νὰ ἐξαλείψῃ ὅλας τὰς πρώτας καὶ φυσικὰς ἀνισότητας, τὰς ἀνεξαρτήτους πάσης θελήσεως, ἐξ ὧν προκύπτει ἡ ἁρμονία τοῦ κοινωνικοῦ, τοῦ πολιτικοῦ, τοῦ ιστορικοῦ κόσμου; μήπως θέλει δυνηθῆ ἀντὶ τῶν ἀνισοτήτων τούτων ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν μονότονον, τὴν καθ' ὅλα ἴσην εὐστασίαν ὅλων τῶν ἀτόμων εἰς τὴν διαιρεῖται ἡ ἀνθρωπότης; βεβαίως, ἐὰν ἐπὶ ἀπλῆ ὑποθέσει παραδεχθῶμεν, ὅτι δύναται νὰ καταστρέψῃ τὸν νῦν κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν ὄργανισμὸν τοῦ κόσμου, καὶ ν' ἀντικαταστήσῃ ἄλλον τελειότερον, σοφώτερον, οὐδέποτε ὅμως δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ νέου τούτου ὀργανισμοῦ δύναται νὰ ἐγκαθιδρύσῃ νέαν φύσιν ἀνθρωπίνην, δύναται δηλ. εἰς τὴν πολλότητα, εἰς τὴν ποικιλίαν ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἐνότητα καὶ ταυτότητα, εἰς τὰς διαφορὰς τὴν ἰσότητα, τὴν φρόνησιν ὅπου ὑπάρχει ἡ ἀπερισκεψία, τὴν δύναμιν ὅπου ὑπάρχει ἡ ἀδυναμία, τὴν νόησιν, τὴν ἔντονον θέλησιν ὅπου ἡ θέλησις καὶ ἡ νόησις εἶναι ἀσθενεῖς, ὅτι δύναται νὰ ἐξισώσῃ τὰ πνεύματα, τὰ σώματα, τὰς καρδίας. Ἄλλ' ἐὰν ταῦτα ἀδύνατα, διὰ ποῖον λόγον παραπονούμεθα κατὰ τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, ὅταν ὁ ὀργανισμὸς οὗτος ἦναι ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα αὐτῆς ἐκείνης τῆς καθολικῆς συστάσεως τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας; Καὶ καθὼς ἐν τῇ φύσει παρατηροῦμεν ἐκεῖνας τὰς ἀταξίας ἃς θεωροῦμεν ὡς ἀπόλυτα κακὰ, ἐνῶ ἀπόλυτα κακὰ δὲν εἶναι, ἐνῶ ἀπειναντίας εἶναι μέσα

καὶ μόρια καθολικῆς τάξεως, καθὼς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ θεωροῦμεν ὡς κακὰ τὰς ἀνισότητας ἐκείνας τῶν ὕλικῶν, τῶν νοητικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων, καὶ οὐχ ἦττον αἱ ἀνισότητες αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπίνης διακοσμῆσεως, ὡσαύτως καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τὰ κακὰ καθ' ὧν παραπονούμεθα, ἄτινα ἐνόητε ἐμπνέουσιν εἰς ἡμᾶς τὴν ἀπελπισίαν, καὶ ἐγείρουσιν οὐχὶ σπανίως τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα κατὰ τῆς θείας προνοίας, καὶ τὰ κακὰ ταῦτα εἶναι μόρια θείας τινὸς συστάσεως, μέσα, ἀφορμαί, ὄροι αὐτοῦ τοῦ κοινωνικοῦ ἀγαθοῦ. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις, ἀρμόζει καὶ ἐνταῦθα αὐτῇ ἐκείνῃ ἢ παρατήρησις ἣν ἐκάμαμεν ἀπ' ἀρχῆς περὶ τῶν ἐκ τῆς ὕλικῆς φύσεως πηγάζοντων κακῶν ἀρμόζει ἢ παρατήρησις, ὅτι προοδευτικὴ εἶναι ἡ κοινωνία, καθὼς ἢ ἐπιστήμη, καὶ καθὼς διὰ τῶν ἐπανειλημμένων καὶ ἀκαταπαύστων προσόδων τῆς ἐπιστήμης, διὰ τῆς ἐπὶ μᾶλλον τελειοποιήσεως τῆς γνώσεως καὶ μαθήσεως περιορίζονται τὰ κακὰ τῆς φύσεως, διότι ποτὲ δὲν ἤθελεν ἐξαλειφθῆ ὀλοκλήρως οἰονδήποτε εἶδος κακοῦ, πολλῶ μᾶλλον περιορίζονται διὰ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς προόδου τὰ κακὰ τῆς κοινωνίας. Βεβαίως οὐδέποτε θέλουσιν ἐξ ὀλοκλήρου ἐξαλειφθῆ, οὐδέποτε θέλει βασιλεύσει ἡ καθολικὴ εἰρήνη καὶ εὐτυχία εἰς τὰς ἀνθρωπίνους κοινωνίας, διότι, ὡς εἴπομεν ἀπ' ἀρχῆς, ὡς καὶ σήμερον ἀπεδείξαμεν, τὰ κακὰ εἶναι ὄρος καὶ μέσον ἐκείνου τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ᾔηται ὁ πρὸς τὸν ὄρος καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ πρὸς τὸ ὀφείλομεν νὰ τεινώμεν ἀκαταπαύτως διὰ τῶν προσπαθειῶν ἡμῶν· ἀλλ' εἶναι οὐχ ἦττον βέβαιον ὅτι τὰ κοινωνικὰ κακὰ καθ' ὧν παραπονούμεθα, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐλαττοῦνται, καθόσον προοδεύει ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης θέλομεν λάβει ἐναργεῖς ἀποδείξεις, ὅταν πραγματευθῶμεν περὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΥΓΛΩΤΤΙΑΣ,

ὑπὸ

ΚΟΡΜΕΝΙΝΟΥ.

ΜΕΛΕΤΗ Γ'.

Διάφοροι τρόποι ἀγορεύσεως.

Οἱ ῥήτορες διαιροῦνται εἰς τρεῖς μεγάλας κλάσεις· εἰς τοὺς αὐτοσχεδιάζοντας χωρὶς καλῶς νὰ γινώσκουσι τί θέλουσιν εἰπεῖν· εἰς τοὺς ἀποστηθίζοντας ὅ,τι ἀπεμνημόνευσαν· καὶ εἰς τοὺς ἀναγινώσκοντας ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔγραψαν.

Οἱ αὐτοσχεδιάζοντες εἰσὶν ἀρκετὰ δεινοὶ εἰς τὸ προοίμιον· γινώσκουσι κάλλιστα πόθεν μέλλουσι ν' ἀρχίσωσιν, ἀλλ' ἐκεῖνο ὕπερ συγχίζει αὐτοὺς εἶναι ὅτι ἀγνοοῦσι ποῦ πρέπει νὰ τελειώσωσιν. Ἐκ τῆς φορᾶς τοῦ λόγου παρασυρόμενοι ἐπισκέπτονται ἐν παρόδῳ πεδιάδας καὶ δάση, ὄρη καὶ πόλεις· ἀλλὰ δὲν γινώσκουσι ποῦ ν' ἀγκυροβολήσωσι καὶ προσορμισθῶσιν· ἐπισωρεύουσιν ἐπιλόγους ἐπὶ ἐπιλόγων, καὶ ποτὲ ὀλιγώτερον τῶν τριῶν ἢ τεσσάρων. Ἀλλὰ, ῥητορικῶς θεωρούμενοι, τίς ἐξ ὧν τούτων τῶν ἐπιλόγων εἶναι τὸ τέλος τοῦ λόγου; Ἐκ τοῦ φόβου μὴ πέσωσι καταβαίνοντες, κρατοῦνται ἐξ ἐκάστου στυλίσκου τοῦ βήματος, καὶ πολλάκις τοῖς ὀλισθοῖ ὁ ποῦς ἐνῶ πατῶσιν ἐπὶ τῆς τελευταίας βαθμίδος. Πρόσθετε ὅτι καὶ ἐξερχόμενοι οὐχὶ σπανίως στρεβλόγονται ὑπὸ τῆς ἀβελτηρίας τοῦ ταχυγράφου.

Ἐνόσω οἱ λόγοι αὐτῶν ἐμφυσῶνται ὑπὸ τοῦ ἀνέμου τῆς αὐτοσχεδιάσεως, ὁμοιάζουσιν ἀεροστατικὰς σφαῖρας καλῶς τεταμένας, ἠχώδεις καὶ ἐλαστικὰς, αἵτινες πότε ἀναβαίνουσι καὶ πότε καταβαίνουσιν ἀντανακλώσαι τὰς ἠλιακὰς ἀκτίνας. Ὅταν δὲ ἐξατμισθῇ ἀπ' αὐτῶν τὸ ἀέριον, καταντῶσιν ἀπλῶς δέρμα συμπίεσμένον, ὕπερ ῥίπτεται κατὰ μέρος ὄλον ἐρῦτιδωμένον καὶ χαλαρόν.

Ὁ ἀποστηθίζων δὲν βλέπει τοὺς παρστώτας. Ἀφαιρεῖται καὶ συγκεντροῦται ἐν ἑαυτῷ· εἰσδύει εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ ἔγκεφάλου.

λου του, ἔνθα τὰς φράσεις ἐπιτηδεῖως ἐποποθέτησεν, ἐπιθεωρεῖ αὐτὰς νοερώς καὶ τὰς ἐξάγει μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης εἰς φῶς.

Ἐνίοτε ὁ ἀποστηθίζων προβαίνει ὡς διὰ τειναγμῶν καὶ ἀπαγγέλλει τὸν λόγον ὀρμητικῶς, φοβούμενος μὴ τὸ κομπολόγιόν του λυθῆ καὶ σκορπίσῃ. Ἄλλοτε ἐξ ἐναντίας σταματᾷ, ὡς ἂν ἔσφαλε, καὶ ἵνα δεῖξῃ ὅτι ζητεῖ δῆθεν τὰς λέξεις καὶ ὅτι δυσκολεύεται νὰ τὰς εὔρῃ, καίτοι ὑπάρχουσιν εἰς τὸν κόσμον πρὸ οὐκὼ ἡμερῶν καὶ πλειότερον. Πλὴν ἡ ἐπεξεργασία τῶν περιόδων, ἡ ἐκλεκτὴ φρασολογία, ἡ πολλὴ τοῦ ὕφους κομψότης, καὶ ἡ ὅλη τοῦ λόγου ὑφὴ ἐξελέγχουσι, καὶ ἄκοντος αὐτοῦ, τὰς ἐπιπόνους προσπάθειάς τῆς μνήμης του.

Μὴ εἴπῃς εἰς τὸν ἀποστηθίζοντα — κύριε, τὸ ῥινόμακτρον πίπτει ἐκ τοῦ θυλακίου σου — ἐπειδὴ, στρεφόμενος δύναται νὰ κόψῃ τὸ νῆμα τοῦ λόγου του· καὶ τότε πῶς ἤθελε δυνηθῆ νὰ συνδέσῃ αὐτό; Ἐν, ἐν τοιαύτῃ ὑποθέσει, ἀναρπάζων αὐτὸ δυνηθῆ καλῶς ἢ κακῶς νὰ συνάψῃ τοῦτο, εἶναι ἀπλούστατον σύμβαμα. Καὶ οἱ μὲν νευροπαθεῖς βουλευταὶ φοβοῦνται ἀενάως μὴ ὁ ἀποσηθίζων προσκόψῃ εἰς αὐτὸ τὸ μέσον τοῦ δρόμου, καὶ ἐκ συμπαθείας ὑποφέρουσι δι' αὐτόν. Ὁ δὲ παρὰ πόδας τοῦ βήματος ταχυγράφος κρατῶν μετάρσιον τὴν γραφίδα, διστάζει ἂν πρέπῃ νὰ περιμεῖνῃ ἵνα τὰ φύλλα τοῦ λόγου κατατεθῶσιν, ἢ ἂν ὀρεῖται νὰ γράφῃ σπεύδων κατόπιν τοῦ ἀποσηθίζοντος ῥήτορος.

Ὁ ἀποστηθίζων ἔχει τὸ βλέμμα ἀμβλῦν, τὸν αὐχένα κυρτὸν καὶ τὸ σχῆμα ἀβέβαιον. Οὐδέποτε εὐρίσκειται ἐν ἰσορρουμίᾳ πρὸς τὴν Βουλὴν· δὲν διακόπτει τὸν λόγον, φοβούμενος τὴν ἀντίρρησην· οὐδὲ ἀπαντᾷ, ἵνα μὴ διακόψῃ τὸν λόγον. Δὲν αἰσθάνεται ἐντὸς ἑαυτοῦ τὸ θεῖον ἐκεῖνο πνεῦμα Πύθωνος συνταράσσον καὶ συνθλίβον αὐτόν· ἔχει εὐγλωττίαν ἐξ ὑπομνήσεως, οὐχὶ εὐγλωττίαν πλαστοουργικὴν· εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῆς προτεραίας, ἐνῶ ὁ ῥήτωρ πρέπει νὰ ἦναι ὁ ἄνθρωπος τῆς στιγμῆς· εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῆς τέχνης, οὐχὶ ὁ τῆς φύσεως· εἶναι κωμωδὸς καὶ ὑπαγορευτὴς ἑαυτοῦ, κἂν τοιοῦτος δὲν θέλῃ νὰ φαίνεται· ὑποκρίνεται ἀλήθειαν, προσποιεῖται συγκίνησιν, πλανᾷ δὲ καὶ τὸ δημόσιον καὶ τὴν Βου-

λὴν καὶ τὸν ταχυγράφον καὶ ἑαυτόν.—Οἱ ἀναγινώσκοντες τὸν λόγον αὐτῶν προβαίνουνσι μεθ' ὅλης ἀνέσεως, βήχουσι, πτύουσι, παρνίζονται, ἀποθέτουσι τὰ ὀμματοῦάλια ἐπὶ τοῦ μαρμάρου τοῦ βήματος, καὶ σπογγίζουσι τοὺς φακούς διὰ μιᾶς ἄκρας τοῦ ῥινομάκτρον των. Ἔχουσι δὲ καὶ τινὰς πονηρίας τῆς τέχνης. Γράφουσι λ. χ. διὰ λεπτοτάτου χαρακτῆρος καὶ τὰ δύο πρόσωπα τῆς σελίδος, ἵνα δεῖξωσιν ὅτι ὀλίγα μέλλουσι νὰ ἀναγνώσωσι καὶ ὅτι ὅλα αὐτοῦ περιέχονται. Ἀπατεῶνες! ἐνδέχεται νὰ εἰδῆτε αὐτοὺς μὴδὲ νὰ γυρίσωσιν ὅλως τὸ φύλλον· τὸ χαρτίον αὐτῶν εἶναι ὡς δείκτης ὠρολογίου ἀκίνητος.

Οἱ ἀναγινώσκοντες κρατοῦσι τὸν χάρτην ἔμπροσθεν τοῦ σώματος, ὅθεν οἱ ἤχοι ἐπιστρέφοντες δὲν φθάνουσιν εἰς τὸ ἄκρατήριον. Ἀναγνώστης μὴ εὐμοιρήσας φωνῆς λαμπροτάτης, καταντᾷ ἐντελῶς ἀκατάληπτος. Ἐὰν αὐτὸς ἔρχεται ἐκ τῆς Ἀλσακίας, ὁμιλεῖ ἐκ βάθους τοῦ λάρυγγος· ἐὰν ἦναι Γουάσκων, λαλεῖ δι' ἄκρων χειλέων· ἐὰν Παρισιανὸς, εἶναι ἀδόλυσχος· καὶ ἐὰν Νορμανδὸς, εἶναι εἰς ἄκρον περιτολόγος.

Καὶ πολὺ μὲν ὦν διεξοδικός, καταβαρύνει, πολὺ δὲ σύντομος, ἀποκάμνει τοὺς ἀκροατὰς θέλοντας νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν εἰς τὸν δρόμον του. Τὸ ἀνεπιτήδευτον ἀρμόζει μάλιστα εἰς τὸ βῆμα, ἔχον ἰδιαζούσας χάριτας. Δὲν ἀρμόζει εἰς τὸν ῥήτορα οὔτε μεγάλος στολισμὸς, οὔτε πολλὴ εὐτρέπισις καὶ ἐπιτήδευσις. Πῶς εἶναι ποτὲ δυνατὸν ν' ἀποβῆς εὐγλωττος δι' ἐπιφωνημάτων θαυμαστικῶν προσημειωμένων ἐπὶ τοῦ φύλλου! Δοκίμασον ἐπ' ὀλίγον νὰ δεῖξῃς πάθος, ὀργὴν, ἀγανάκτησιν, νὰ συγκινηθῆς καὶ κλαύσης ἐπακριβῶς εἰς τὴν πέμπτην λέξιν τῆς τρίτης γραμμῆς τοῦ ἔκτου παραγράφου τοῦ δεκάτου φύλλου! Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ σὲ ἀποβῆ τοῦτο εὐκολον, καὶ πρὸ πάντων πόσον θέλει φανῆ φυσικόν!

Ἐπὶ τέλους, ὅταν ὁ ἀναγνώστης ἀπαγγέλλῃ τὸν λόγον του οἱ ἀκροαταὶ λέγουσι καθ' ἑαυτοὺς ὠραῖος καὶ ἀξιόλογος. Ἀλλὰ δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ τὸν ἀκούσωμεν· αὐριον τὸν βλέπομεν ἐν τῷ Μηνύτορι.

Ὅταν θεωρῶ τοὺς ἀναγνώστας τῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ ἐκείνους τοῦ ὑπουργείου δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν ἀναβαίνοντας εἰς τὸ βῆμα μὲ τὸ τετράδιον τῆς εὐγλωττίας των ἀνά χεῖρας, μοὶ φαίνεται ὡς ἂν ἔβλεπον δύο στρατοὺς σύροντας παραλλήλως τὰ πυροβόλων παρὰ τὰς ὄχθας τινὸς ποταμοῦ, χωρὶς νὰ δύνανται ποτὲ κατ' ἀλλήλων ν' ἀντιπαραταχθῶσι. Μοχθοῦσιν αὐτοὶ προλαβόντως πῶς ν' ἀντικρούσωσιν ἐπιχειρήματα παρ' οὐδενὸς προταθησόμενα καὶ οὐδόλως προβλέπουσιν ἐκείνα ἅπερ θέλουσι τοῖς ἀντιτάξει. Ἄγνοοῦσιν ὅτι ἐκ τῆς προτερείας ἤδη ἤλλαξε τὸ πεδῖον τῆς μάχης· καὶ ἐμβαίνουσιν εἰς ἀτραποὺς ἀποκρύφους καὶ ἀγνωρίστους, ὅπου καὶ διὰ τῆς ἐλαχίστης ἐνέδρας τοῦ ἐχθροῦ δύνανται νὰ παγιδευθῶσιν. Ἴνα ἐξιππάσῃ τις καὶ καταβάλλῃ αὐτοὺς ἀρκεῖ ἐν μόνον τόξευμα ὑπὸ αὐτοσχεδιαστοῦ εὐστόχως ἀκονιζόμενον· καὶ ὁμοιάζουσι κατὰ τι τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους ἱππότας τοὺς ἐπιβεβηκότας ἐπὶ ἵππου ὠραίου καὶ λαμπρῶς περιβεβλημένου, τοῦ ὁποίου ἐὰν τυχὸν πονηρὸς ὑπηρέτης ἤθελε τραβῖσει τὴν χαίτην, ἐνῶ ὑπερφηάνως βαδίζει, ὁ ἵππος ἐγείρεται ὄρθιος καὶ ῥίπτει κατὰ γῆς τὸν μεγαλοπρεπῆ αὐτοῦ κύριον.

ΜΕΛΕΤΗ Δ'.

*Περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων τῶν προδιαθετότων εἰς τὴν
Βουλευτικὴν εὐγλωττίαν.*

Εἰς τὸ βουλευτικὸν τοῦτο πεδῖον, τὸ τοσοῦτον εὐρύχωρον καὶ ποικίλον, ὑπάρχουσιν ἐπιτηδεύματα ἰδιαζόντως προδιαθέτοντα εἰς τὴν ῥητορικὴν τέχνην.

Δὲν πιστεύω νὰ μὲ ψέξῃ τις ὡς ὠθοῦντα τὰς διαφόρους τάξεις εἰς ἀμοιβαίαν δυσμένειαν, ἐνῶ λέγω ὅτι οἱ βουλευταὶ, τῶν ὁποίων αἱ γλῶσσαι τρέχουσι συνεχέστερα καὶ εὐφραδέστερα, εἰσὶν οἱ δικηγόροι, οἱ καθηγηταὶ καὶ οἱ στρατιωτικοί.

Οἱ δικηγόροι ὁμιλοῦσι δι' ὄντινα θέλει, ἐφ' ὅσον θέλει, καὶ ἐφ' οἰοδηποτε πράγματος. Ἐχουσι τὴν ἀκοὴν ὀξείαν καὶ ἀενάως προσεκτικὴν· καὶ ἂν τοὺς διακόψετε, ἀντὶ νὰ φέρετε εἰς αὐτοὺς σύγχυσιν, θέλετε τοῖς δώσει ἀφορμὴν νέων λόγων. Ἡ ἔξις τοῦ ἀγο-

ρεῦειν πότε ὑπὲρ καὶ πότε κατὰ, τοῦ ὑποσηρίζειν τὸ ἀληθές καὶ τὸ μὴ ἀληθές, κιβδηλεύει τὴν κρίσιν των. Αὐτοὶ διαπληκτιζόμενοι μετὰ τινος ὑπουργοῦ, τὸν ῥίπτουσι κάτω, τὸν κτυποῦσι, τὸν ποδοπατοῦσι· καὶ ἔπειτα, ὅταν διαβαίνωσιν ἐνώπιον τῆς θέσεως ὅπου κἀθηται κακῶς ἔχων ἐκ τῆς πτώσεως καὶ τῶν πληγῶν τοὺς βλέπετε νὰ ἐγείρωσι τὴν κεφαλὴν χαριέντως, νὰ τῷ δίδωσι τὴν χεῖρα, καὶ νὰ συνευρίσκωνται μετ' αὐτοῦ ὡς οἱ καλῆτεροι φίλοι!

Ὁ τρόπος οὗτος ἐκπλήττει πολὺ τοὺς βουλευτὰς τῶν ἐπαρχιῶν, οἵτινες κἀθηται ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων ἐδρῶν τοῦ βουλευτηρίου καὶ ἐρωτῶσιν ἀλλήλους, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνεγείρῃ τις μετὰ τοσαύτης φιλοφροσύνης ὑπουργὸν τὸν ὁποῖον πρὸ μικροῦ ἔσυρεν εἰς τὸν βόρβορον, καὶ ἂν τοῦτο δὲν ἦναι καθαυτὸ κωμωδία;

Οἱ μεγάλοι ῥήτορες, ὡς ἀετοὶ ὑψιπέται, μετεωρίζονται εἰς τὰς ἄνω χώρας τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς θεωρίας· ἀλλ' οἱ κοινοὶ δικηγόροι ἐφάπτονται τῆς γῆς ὡς αἱ χελιδόνες, αἵτινες διὰ μυρίων περιστροφῶν διαβαίνουσι καὶ ἐπανέρχονται ἔμπροσθέν σας ἀκαταπαύτως, καὶ σὰς ζαλίζουσι μὲ τὸν θόρυβον τῶν πτερύγων των.

Οἱ δικηγόροι εἰσὶ θερμοὶ εἰς τὸ λέγειν καὶ ψυχροὶ τὴν καρδίαν, ἰσχυρογνώμονες, πεισματώδεις καὶ πολυῤῥήμονες. Ἐχουσιν ἀπέχθειαν εἰς τὴν λογικὴν, διότι αὐτὴ μὲν φέρει κατ' εὐθείαν εἰς τὸν σκοπὸν, ἐκείνοι δὲ δὲν ἐννοοῦσι νὰ φθάσωσι τόσον ἐγγήγορα. Ὅξεις τὴν γλῶσσαν, ὁ λόγος αὐτῶν τρέχει ἀπνευστί, καταφλέγει τὸ ἔδαφος, σβύνεται καὶ καταπίπτει ἀσθμαίνων.

Οἱ καθηγηταὶ δὲν ζητοῦσιν ἀλλὰ λαμβάνουσι τὸν λόγον ἀφ' ἑαυτῶν. Ἐπιβάλλουσι τὴν γνώμην των εἰς τὴν Βουλὴν ὡς εἰς μαθητῶν κλάσιν· ἀρχίζουσι κατατέθοντες ἐπὶ τοῦ μαρμάρου τοῦ βήματος τὸν τετράγωνον πῖλόν των, καὶ οἱ γραμματεῖς τῆς Βουλῆς ἐνίοτε κατέλαβον ἐπ' αὐτοφῶρῳ τινὰς ἐξ αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ τὸν Γκιζῶτον, προτείνοντας ὑπὸ τὸ φόρεμα τὸ φραγγέλιον καὶ τὴν μάλιστα. Οὗτοι εἰσὶ κενόδοξοι καὶ λεπτολόγοι, θρασεῖς, τραχεῖς καὶ δεσποτικοί, φανταστικοὶ καὶ στωμίλοι, δογματικοὶ, εὐφραδεῖς καὶ ἁλαζόνες. Δὲν φροντίζουσι ποσῶς δι' ὅ,τι λέγουσι· δὲν προτίθενται νὰ πείσωσιν, ἀλλὰ μόνον νὰ ἀντιλέγωσι· δὲν

πειθουσι περὶ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ τὴν ἐπιβάλλουσιν· ἔχουσι τὸ ἄκαμπτον τῆς μεθόδου καὶ τὸν δεσποτισμὸν τῶν ἀξιωματῶν, ἀλλὰ καθὼς δὲν ἐξελέχθησαν βουλευταὶ εἰμὴ χάριν τῆς φήμης των, εἰσι γενικῶς ἐξόχου πνεύματος, πολυμαθεῖς, ἐμβριθεῖς καὶ ἀγχινοῦς, καὶ κατὰ τὰς περιστάσεις ἀρέσκουσι πολλὴν ἢ ἀποβαίνουσιν ὀχληρότατοι.

Ἡ ὑπεροχὴ τῶν δικηγόρων καὶ τῶν καθηγητῶν ἐπέχυσεν εἰς τὴν βουλευτικὴν εὐγλωττίαν τὴν χαυνότητά ἐπισήμου μονοτονίας. Αὐτὴ ἴσως ἐκέρδισε κατὰ τὸν ἀριθμὸν, τὴν παρρησίαν, τὴν τέχνην καὶ τὴν μέθοδον, ἠλαττώθη ὅμως ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβειαν, τὴν χάριν, τὴν ζέσιν, τὴν φυσικότητα, τὴν ἀλήθειαν, ὡς πρὸς τὴν πρωτοτυπίαν καὶ ζωηρότητα. Οἱ δικηγόροι καὶ οἱ καθηγηταί, δεσμευόμενοι ὑπὸ τύπων προδιαγεγραμμένων, δὲν ἔχουσι πλέον ἰδίαν αὐτῶν φυσιογνωμίαν, καὶ ὅλοι οἱ λόγοι των φαίνονται κεχυμένοι εἰς τὸν αὐτὸν τύπον. Περὶ οἷα σδήποτε ὑποθέσεως καὶ ἂν πρόκειται, εἴτε μικρᾶς εἴτε μεγάλης, οὐδέποτε θέλουσιν ὁμιλήσει ὀλιγώτερον μιᾶς ὥρας, ἐπειδὴ οἱ μὲν καθηγηταὶ νομίζουσιν ὅτι ἀπευθύνουσι τὸν λόγον πρὸς μαθητὰς, ὀφείλοντας νὰ τοὺς ἀκροασθῶσιν ἐπὶ ὀλόκληρον ὥραν· οἱ δὲ δικηγόροι νομίζουσιν ὅτι ἀγορεύουσι παρουσίᾳ τῶν πελατῶν, οἵτινες δὲν θέλουσι νὰ ἀγορεύσῃ τις ὀλιγώτερον μιᾶς ὥρας δι' ὑπόθεσιν μὴ ἐπιζητούσαν εἰμὴ δύο λεπτά, καὶ οἵτινες ἤθελον βαρῶς ἀγανακτήσει, ἐὰν τοῖς ἀπεδίδοτο ὀλιγώτερον παρ' ὅσον πληρόνουσι. Γεμίζουσι λοιπὸν τὴν κλεψύδραν ἕως ἐπάνω, καὶ μέχρις οὗ ἡ ἄμμος χύνεται, ἢ γλώσσα των πλήττει παύουσα εὐθὺς μετὰ τοῦ τελευταίου κόκκου τῆς ἄμμου, διότι παρήλθεν ἡ ὥρα των.

Οἱ στρατιωτικοὶ παρίστανται εἰς τὸ βῆμα μετὰ τῆς αὐτῆς εὐτολμίας, ἀνυπομονησίας καὶ ζέσεως ὡς ἂν παρετάττοντο ἀπέναντι τινὸς κανονοστοιχίας. Φέρουσιν ὑψηλὰ τὴν κεφαλὴν, ἔχουσι σχῆμα προσακτικὸν καὶ βλέπουσι κατὰ πρόσωπον. Κατ' αὐτῶν προφυλάττεται τις ὀλιγώτερον, ἐπειδὴ ὑποτίθεται ὅτι ἐνδέχεται μὲν νὰ ἀπατώνται, ἀλλὰ δὲν ζητοῦσι τοῦλάχιστον νὰ ἀπατήσωσιν. Εἰς τὸν στρατιωτικὸν ῥήτορα παραβλέπει τις τὴν ὀλιγωρίαν τῆς γραμματικῆς, τὴν ἀγοραϊκὴν πικρίαν τῆς ἐπιπλήξεως,

τὴν κατάχρησιν τῶν ῥητορικῶν σχημάτων, καὶ τὸ ἀσύνδετον τῆς φράσεως. Αὐτοὶ δύνανται νὰ ἐξέλθωσιν ἀποτόμως τοῦ προκειμένου, χωρὶς νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ τις· δύνανται νὰ εἰπωσιν εἰς οἶανδήποτε σχεδὸν γλώσσαν θέλωσιν, εἴτε χυδαίαν εἴτε κομψήν, καὶ μὲ φράσιν ὁμαλὴν ἢ ἀνώμαλον πᾶν ὅ,τι τοὺς κατεβάσει ἢ κεφαλή, χωρὶς νὰ τοὺς ἀνακαλέσῃ τις εἰς τὴν τάξιν. Ἰδὸν τὸν στρατηγὸν Φοᾶ νὰ κτυπᾷ χεῖρας καὶ πόδας, νὰ βροντᾷ ἐπὶ τοῦ μαρμαροῦ τοῦ βήματος, νὰ ἀναρτᾶται καὶ ἀποσπᾶται ἐξ αὐτοῦ ὡς παράφορος, ἀφρίζων ἐκ τῆς ὀργῆς ἥτις τοῦ ἐξεχειλιζεν ἐκ τοῦ στόματος· καὶ ὅμως τὸν ἄφινον ἐλευθέρως νὰ λέγῃ, ἐνῶ ἤθελον ἐπιβάλλει σιωπὴν εἰς ἄλλον ῥήτορα φέροντα τὸν τετράγωνον πῖλον. Τὸ κατ' ἐμὲ, ἂς εἴπωσι εἴ τι ἂν θέλωσι περὶ τοιαύτης ιδέας, προτιμῶ τοὺς βαρβάρους αὐτοὺς στρατιωτικοὺς, οἵτινες σπῶντες τὴν μάχαιραν ἔρχονται κατ' εὐθείαν ἐπάνω σου, παρὰ τοὺς μελισταγαῖς ἐκείνους ῥήτορας, οἵτινες σὲ δολοφονοῦσι ὡς δι' ἀγκυλωμάτων.

ΜΕΛΕΤΗ Ε΄.

Περὶ τῆς κατατάξεως τῶν ῥητόρων κατὰ τὰς εἰδικότητας καὶ τοὺς χαρακτῆρας αὐτῶν.

Εἶναι ἀναγκαῖον ν' ἀποβλέψῃ τις εἰς τὰς κυριώτερας ιδιότητας αἵτινες ὡς ἐκ τῆς φυσικῆς διαθέσεως, τῆς κλίσεως καὶ τῶν ἕξεων ὑπερέχουσιν εἰς τὸν ῥήτορα. Ἡ φαντασία, ἡ διαλεκτικὴ, ἡ εὐφράδεια καὶ ἡ δηκτικότης ἔχουσι τὰς ὑπερβολὰς των τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ τις.

Ἰπάρχει τις ὅστις διαπρέπων εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν γεγονότων, δι' εὐκρίνειαν καὶ σαφήνειαν, ἀπεριττολογίαν, καλὴν διάταξιν καὶ ἀρίστην οἰκονομίαν, ἀποκάμνει καὶ συγχύζεται ὅταν μέλῃ νὰ συλλογισθῇ. Ἄλλος, ὅστις δυσκολεύμενος ἀπ' ἀρχῆς νὰ ἔμβῃ εἰς τὴν ὑπόθεσιν, καθίσταται ἔπειτα σφοδρότερον κάτοχος τοῦ θέματος αὐτοῦ καὶ τῆς προσοχῆς σου, ὅταν ἀρχίσῃ νὰ θερμανθῇ καὶ ὅταν αἱ ιδεαὶ του ἀρχίσωσι νὰ ἐκτείνωνται, νὰ χωρίζωνται, νὰ κατατάσσωνται καὶ συνδέωνται. Ἄλλος, ὅστις χάνει τὰ ἔχνη καὶ δὲν εὐρίσκεται πλέον, πηδᾷ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ζαλίζεται, σκοτίζεται,

δὲν διακρίνει τίποτε πλεόν, καὶ κρυπτόμενος δραμαίως ἐγκαταλείπει τὸ στάδιον.

Οἱ ἔχοντες πολλὴν φαντασίαν σᾶς ἐκθαμβοῦσι μὲ τὸν πλοῦτον τῶν μεταφορῶν τῶν ἄλλ' ἢ κατάχρησις τῶν ῥητορικῶν σχημάτων πληροὶ μόνον τὴν ἀκοήν σας μὲ τρόπους πολυῤῥήμονας καὶ λήξεις συγκεκομμένας. Τὸ βουλευτικὸν ὕφος δὲν πρέπει νὰ παταῖ ἐκ πολυσαρκίας· ἐν αὐτῷ πρέπει νὰ φαίνωνται καὶ οἱ μῦς καὶ τὰ νεύρα ὡς εἰς ὑγιᾶς καὶ εὐῤῥώστον σῶμα. Ἰῥφος ῥοδόχρουν καὶ ἀνθηρὸν κατανατᾶ οἰοεὶ μιλιτογράφημα. Οἱ φαντασιώδεις εἰσὶν ἐπιῤῥεπεῖς εἰς τὰς ῥητορίας.

Οἱ διαλεκτικοὶ τοῦ βήματος (τοὺς ὁποίους δὲν πρέπει νὰ συγχέῃ τις μετ' ἐκείνων τοῦ τύπου) ὀφείλουσι νὰ ἦναι μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι πᾶρξ συνεπτυγμένοι, καὶ μᾶλλον καταπειστικοὶ παρὰ πολλὸ αὐστηροὶ εἰς τὸ συλλογίζεσθαι· οὐδέποτε πρέπει νὰ λησμονῶσιν ὅτι ἡ προσοχὴ μιᾶς Βουλῆς εἶναι βραχεία καὶ ἐπιπόλαιος. Ἐὰν ἀνακεφαλαιοῦτε τὸν λόγον συνεχῶς, δὲν θέλουσι σᾶς ἐννοήσαι καλλήτερα· ἐὰν ἦσθε καθ' ὑπερβολὴν διεξοδικοὶ, ἀποβαίνετε ἐπαχθεῖς· ἐὰν ὀξύνετε πολλὴν τὴν αἰχμὴν τοῦ ἐπιχειρήματος, γίνεσθε λεπτολόγοι· ἐὰν ἔρπετε ἐπὶ τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ συλλογισμοῦ, κατανατᾶτε σχολαστικοί· ἐὰν δὲν δεικνύετε εἰμὴ τοὺς τένοντας καὶ τὰς ἵνας μιᾶς προτάσεως ἀνευ σαρκῶς οὐδὲ χρώματος, ἀποβαίνετε ξηροὶ καὶ ἀηδέστατοι· ἐὰν δὲν ἀφίνετε ἀκτίνας φωτὸς νὰ λάμψωσιν ἐπὶ τῶν λόγων σας, ἀπομένετε αὐχμῶδεις καὶ σκοτεινοί. Οἱ διαλεκτικοὶ ὑπόκεινται εἰς τὴν ἀσάφειαν.

Οἱ παθητικοὶ ῥήτορες ὀφείλουσι ἄλλοτε νὰ ἀνυψῶσι καὶ ἄλλοτε νὰ καταστέλλωσι τὴν ὀρμὴν τῶν· νὰ λησμονῶσιν ἑαυτοὺς ἢ τοῦλάχιστον νὰ δεικνύωνται ἑαυτῶν ἐπιλήσμονες· νὰ φαίνωνται ὅτι καὶ ἄκοντες παρασύρονται ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς θέσεώς των καὶ τῆς ἔσωτερικῆς συγκινήσεως, ἣτις καταπιέζει καὶ παραφέρει αὐτούς· νὰ διακόπτωσι τὸν λόγον διὰ καταλλήλων παύσεων· νὰ πλῆττωσι μόνον τὰς τρυφερωτέρας χορδὰς τῆς ψυχῆς, καὶ νὰ διατηρῶσι τὴν συνέλευσιν εἰς κατάστασιν οἰοεὶ διαπνοῆς καὶ θερμότητος. Ἄλλ' ἐὰν ἡ κατάστασις αὕτη παραταθῇ, δὲν ἀργεῖ νὰ

διαδεχθῆ ἢ ψυχρότης τὴν συγκίνησιν καὶ ὁ γέλως τὰ δάκρυα. Οἱ παθητικοὶ εἰσὶν ἐπιῤῥεπεῖς εἰς τὴν ἄκραν εὐαισθησίαν.

Οἱ δηκτικοὶ καταγίνονται ἀκαταπαύστως εἰς τὸ ν' ἀκονίζωσι τὰ βέλη των, εἰς τὸ νὰ ὀξύνωσι τὴν ἀκωκὴν καὶ νὰ τοῖς προσκολλῶσιν ἐκατέρωθεν λεπτὰ καὶ ταχέα πτερύγια ὅπως εὐστοχώτερα πετῶσιν εἰς τὸν σκοπὸν. Αὐτοὶ ὑπερπηδῶσιν ἐλαφρῶς ἐπιχειρήματα ἐμβριθῆς καὶ πολυμόχθως ἀνεγερθέν· τὸ δὲ ὑπ' αὐτῶν τῶν νάνων ἀκοντιζόμενον βέλος εἰς τὸ τρωτὸν μέρος τοῦ κολοσσοῦ τὸν ἀνατρέπει ἐκ βάθρων. Ὅταν αἱ νύξεις ὡς λεπταὶ καὶ ὀξεῖαι, πλήττουσιν εὐαρέστως τὸ πνεῦμα, καὶ διὰ τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ μαντεύσῃ ὑποχρεοῦσι καὶ ἄκοντα τὸν ἄκροατὴν νὰ γένη συνένοχος. Ὅταν δὲ αἱ νύξεις ὡς ἐμβριθεῖς καὶ δριμεῖαι, ἀφίνουσιν ἐνίοτε τὸ κέντρον ἐν αὐτῇ τῇ πληγῇ ἐξ ἧς καὶ ἀποθνήσκει τις. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως παροξύνουσιν ἐκείνους οἵτινες ἐν καιρῷ φοβοῦνται προσβολὴν παρομοίαν, καὶ ἡ βολὴ τότε ἀποτυγχάνει. Οἱ δηκτικοὶ κινδυνεύουσι νὰ ἐκτραπῶσιν εἰς προσωπικότητα.

ἔχετε περιπλεόν τοὺς Οἰκονομολόγους, τοὺς Νομολόγους, τοὺς Εἰδικούς, τοὺς Κοινωνικούς, τοὺς Κανονιστάς, τοὺς Γενικευτάς, τοὺς Φρασεολόγους καὶ τοὺς Διακόπτοντας οὐς παρ' ὀλίγον ἐλησμονοῦσα.

Δίδονται Οἰκονομολόγοι ὑπολογίζοντες μεγαλομερῶς, οἵτινες ἤθελον ἀφαιρέσει ὀκτακόσια ἑκατομμύρια ἀπὸ ἐνὸς δισεκατομμυρίου, μὲ κίνδυνον νὰ ἐκλείψωσι καὶ δικαστήρια καὶ στρατὸς καὶ ναυτικὸν καὶ ὁδοὶ καὶ διώρυγες καὶ διαχειρίσεις καὶ δημοσίαι ὑπηρεσίαι. Δίδονται ἄλλοι ὑπολογίζοντες μικρομερῶς, οἵτινες ἤθελον συγκατανεύσει νὰ ἐλαττώσωσι κατὰ ἑπτὰ φράγκα καὶ 50 ἑκατοστὰ σύνταξιν δύο χιλιάδων. Ἰπάρχουσιν Οἰκονομολόγοι στρατάρχαι, εὐρίσκοντες ὅτι οἱ πρόεδροι τῶν ἐφετειῶν ἔχουσι πολλὴν μεγάλαν ἀντιμισθίαν· καὶ Οἰκονομολόγοι δικαστικοὶ διατεινόμενοι ὅτι οἱ στρατάρχαι ἔχουσι μισθὸν ὑπέρογκον. Δίδονται Οἰκονομολόγοι τοσοῦτον εὐφυῶς συμπλέκοντες τὰ ποσά, ὡς νομίζῃ τις νὰ ἔχη περίσσευμα ἐνῶ εὐρίσκεται ἐν ἐλλείμματι, ὅτι ἀπαλλάσσεται τῶν χρεῶν, ἐνῶ ἐπιφορτίζεται δάνεια, καὶ ὅτι

πλουτεῖ ἐνῶ καταστρέφεται. Ἰπάρχουσιν Οἰκονομολόγοι ἀμπελοκτήμονες, οἵτινες παριστάνουσιν ὡς ἀνυπόφορον τὸν ἐπὶ τῶν οἴνων δασμὸν, ἐνῶ ὁ ἐπὶ τοῦ ἄλατος εἶναι τοσοῦτον εὐτελής καὶ εὐκόλος νὰ εισπράττεται! καὶ Οἰκονομολόγοι τῶν *ἀλυκῶν*, οἵτινες διατείνονται ἀπεναντίας ὅτι πρέπει νὰ καταργηθῇ ὁ ἐπὶ τοῦ ἄλατος φόρος, καθότι, ἐν ἀνάγκῃ, δύναται νὰ ἀπέχη τις οἴνου, ἀλλ' οὐχὶ ἄλατος. Ἰπάρχουσιν Οἰκονομολόγοι ἐπιζητοῦντες οὐδὲν ἤττον ἢ τὴν αὐξήσιν τοῦ ἐγγείου φόρου, ἐπειδὴ δὲν ἔχουσιν γαίας, φθάνει νὰ ἐλαττωθῇ ὁ ἐπὶ τῶν προσόδων, ἐπειδὴ ἔχουσιν εισοδήματα. Καὶ Οἰκονομολόγοι οἵτινες ἤθελον διαρῥαγῆ μᾶλλον παρὰ νὰ ψηφίσωσι ὑπὲρ τῶν ἐξόδων τῆς ἐπισκευῆς λεωφόρου δι' ἧς δὲν διαβαίνουσι, καὶ οἵτινες ἤθελον παροτρύνει μετὰ ζήλου πατριωτικωτάτου νὰ πλατυνθῇ καὶ λιθοστρωθῇ πλάγιός τις δρόμος διερχόμενος τὰ ἑαυτῶν κτήματα. Ἰπάρχουσιν ἐπὶ τέλους Οἰκονομολόγοι, καὶ οὗτοι εἰσὶν οἱ ἄριστοι, οἵτινες λέγουσιν ὅτι πρέπει νὰ προτιμᾷ τις τοὺς φόρους τοὺς μᾶλλον τὸν πλούσιον παρὰ τὸν πτωχὸν ἐπιβαρύνοντας, τὰ ἐξόδα τὰ προαγωγὰ μᾶλλον παρὰ τὰ ἀπλῶς καταναλωτικά, τὰ γενικά μᾶλλον παρὰ τὰ ἰδιωτικά συμφέροντα, τὰς ἐπαρχίας μᾶλλον παρὰ τοὺς δήμους, τοὺς νομοὺς μᾶλλον παρὰ τὰς ἐπαρχίας, καὶ τὴν Γαλλίαν μᾶλλον παρὰ τοὺς νομοὺς αὐτῆς.

Οἱ Νομολόγοι ἀποφασίζουσι διὰ τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου τὰ ζητήματα τοῦ πολιτικοῦ δικαίου. Εὐρίσκουσιν αἴτια ἀκυρότητος καὶ εἰς τὰ σωτηριωδέστερα καὶ μᾶλλον κατεπείγοντα μέτρα τῆς κυβερνήσεως, ἐὰν μὴ ὧσι συντεταγμένα καὶ διατετυπωμένα καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς δικονομίας. Ὅσον δὲ βάρβαρος, ὅσον ἀποτρόπαιος καὶ παράλογος ὑποτεθῆ τιμωρία τις, οὗτοι γνωμοδοτοῦσιν ὅτι εἶναι ἐφαρμοστέα καθ' ὅλην τὴν αὐστηρότητα, καθότι ὑφίσταται, ἔστω καὶ ὁ ἀνασκολοπισμὸς ἢ ἡ στρέβλωσις. Δοῦλοι ὄντες μᾶλλον ἢ ὑπῆκοοι τοῦ νόμου καὶ τῆς ἐξουσίας, κλίνουσι τὸν αὐχένα καὶ γονυπετοῦσιν ἐνώπιον τῆς δεσποτείας τοῦ γράμματος· δι' αὐτοὺς ὁ γέγραπται, γέγραπται· καὶ τὸ γεγραμμένον ἐστὶν ἀναλλοίωτον, εἰσὶ δὲ πάντοτε ἔτοιμοι διὰ λεπτολόγου ἐρμηνείας τῶν λέξεων νὰ πορισθῶσι τὴν ἀρμοδιότη-

τά των ἐκ τῆς ἰδίας ἀναρμοδιότητος· νὰ καταδείξωσιν ἔννοιαν σκοτεινὴν ἔνθα τὸ νόημα εἶναι σαφέστατον· νὰ παραστήσωσιν ὡς ἀσυμβίβαστα τὰ ἐντελῶς συμφωνοῦντα, καὶ ὡς ἰσοδύναμους τὰς ἐναντίας διατάξεις τῶν νόμων. Θέλουσι σᾶς εἰπεῖ ὅτι ὁ Χάρτης τοῦ 1830, ὅςτις καθιεροῖ τὴν ἐλευθεροτυπίαν, συνάδει μετὰ τῶν νόμων τῆς Παλινορθώσεως οἵτινες τὴν λογοκρισίαν ἐπέβαλον· καὶ τὸ ἀποδεικνύουσι διὰ τρανῶν ἐπιχειρημάτων ἐξηγημένων ἐκ τοῦ νόμου τοῦ ἐκ τῆς δεκανδρίας Ἀππίου. Μὴ ἐπιμεινετε πολλὰ αὐτοὺς ἐρωτῶντες, ἐὰν δὲν θέλετε νὰ σᾶς καταδείξωσιν ἀναντιρρήτως ὅτι ὁ κώδικς τοῦ Θεοδοσίου δικαιολογεῖ τὴν Ιουλιανὴν ἐπανάστασιν. Πνεύματα ζηρὰ, ἄγωνα, ἐπίπλαστα κύπτουσι ἐνώπιον τοῦ νεκροῦ γράμματος ἐκ τοῦ φόβου μὴ ἀνυψωθῶσι μέχρι τοῦ πνεύματος· ἀναίσθητοι δὲ εἰς τὴν φωνὴν τὴν ἐξερχομένην ἐκ τοῦ βάθους τῆς συνειδήσεως, θυσιάζουσι τὴν οὐσίαν εἰς τοὺς τύπους, τὴν νομοθεσίαν εἰς τὴν δικονομίαν, καὶ τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν δοξασίαν των.

Οἱ Εἰδικοί εἰσὶν οἱ χρήσιμοι ἄνδρες τῆς Συνελεύσεως, καὶ κατὰ τὰ τρία τέταρτα εἰσὶν οἱ μόνοι γινώσκοντες καὶ λέγοντες ὀρθῶς ὅ,τι λέγουσιν. Ἀλλὰ δὲν πρέπει αὐτοὶ πρὸς ἐπίδειξιν νὰ λαλῶσι πλέον τοῦ δέοντος, καὶ ἐνίοτε περισσότερον παρ' ὅ,τι γινώσκουσιν· οὐδὲ νὰ φαντάζωνται, ἐξ ἀλαζονείας, ὅτι οἱ ἄλλοι ἀγνοοῦσι τὰ πάντα, ἐπειδὴ ἀγνοοῦσιν ἐκεῖνο ὑπὲρ αὐτοὶ ἐπίστανται· οὐδὲ, χάριν ἐπιτηδεύσεως, νὰ μεταχειρίζωνται ὄρους τεχνικοὺς ἀντὶ τῶν φυσικῶν λέξεων, καὶ ν' ἀντικαθίστῶσιν εἰς τὰς παραδεδεγμένας καὶ καθιερωμένας διδασκαλίας τῆς ἐπιστήμης, τὰς φαντασίας καὶ ἰδιοτροπίας τοῦ ἐγκεφάλου των.

Οἱ Κοινωνικοὶ, ἄνθρωποι ὑλόφρονες, μαλακοὶ καὶ ἐκδοτοὶ εἰς τὰς ἡδονὰς τοῦ χαμηλοῦ τούτου κόσμου, οἰκοῦσιν (ἐννοεῖται πνευματικῶς) πολλὰ ὑψηλὰ ἐν νεφέλαις· καὶ ἐκ τοῦ ὕψους ἐκείνου διορῶντες τὴν κοινωνίαν βλέπουσιν αὐτὴν ἀνθηρὰν, νεάζουσαν, καλὴν καὶ ἀγαθὴν, εὐποροῦσαν, χαρίεσσαν, ἐνάρετον, πανηγυρικῶς περιβεβλημένην καὶ πνέουσαν ἀγάπην καὶ ποίησιν· θελκτικωτάτην ὄντως καὶ εὐκατόρθωτον κοινωνίαν ἐφ' ὅσον

ὀλίγον τὴν μέλλει νὰ γινώσκῃ ὑπὸ ποῖον βαθμὸν πλάτους θέλει οἰκῆσαι, ἐνῶ καὶ ἡ ζέστη καὶ τὸ ψῦχος, ὡς φαίνεται, τῇ εἶναι ἐξ ἴσου ἀδιάφορα· οὐδὲ φροντίζει ὑπὸ ποῖον εἶδος κυβερνήσεως θέλει ζῆσαι, ἐνῶ προφανῶς καὶ ὁ μέγας Μογγόλος εἶναι τοσοῦτον εὐνοϊκὸς εἰς τὰς φιλανθρωπικὰς φαντασίας τῶν Κοινωνικῶν, ὅσον καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀμερικανικῆς Συμπολιτείας.

Τὸ καθ' ἡμᾶς προθύμως ἠθέλαμεν ἀσπασθῆ τὸ σύστημα τῶν Κοινωνικῶν, ὅταν αὐτοὶ εὐαρεστηθῶσι νὰ μᾶς δεῖξωσι ὁποῖόν τι εἶναι αὐτὸ, ποῦ τὰ πρὸς ἐκτέλεσιν μέσα των καὶ ἐὰν σοχάζωνται νὰ ἐπασχολήσωσιν εἰς τοῦτο ἀνθρώπινα πλάσματα. Καὶ ἐπειδὴ εἶναι δύσκολον ἐκ τοῦ ὕψους αὐτῶν νὰ μᾶς ἐκθέσωσιν ὅλα ταῦτα, τοὺς προτρέπομεν νὰ καταβῶσιν ἀπὸ τῶν νεφελῶν, καὶ νὰ ἔλθωσι νὰ οἰκῆσωσι τὴν γῆν τούλάχιστον ἐπὶ τινὰ χρόνον.

Οἱ Κανονισταὶ ἐπικαλοῦνται ὡς νόμους, καὶ μάλιστα θέτουσιν ὑπεράνω καὶ τῶν νόμων καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τὰ ἀλλόκοτα προηγούμενα τῶν προεδρείων καὶ τῶν γραφείων· καὶ ἐπειδὴ ἡ Βουλὴ ἔπραξεν ἅπαξ, δις, τρίς ἢ τετράκις ἀνοησίαν τινὰ, διατείνονται ὅτι ὀφείλει νὰ ἀτοπήσῃ πεντάκις. Οὗτοι σὰς ἐνθυμίζουσι, μετὰ ἰδιαιτέρας εὐχαριστήσεως ἕνεκα τῆς καλῆς μνήμησ των, ὅτι τὴν δεῖνα ἡμέραν τοῦ δεῖνα ἔτους ὁ δεῖνα πρόεδρος τῆς δεῖνα συνόδου ἔθεσε τὸν πῖλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς εἰς τοιοῦτόν τινα τρόπον, ἢ ὅτι ἤρχισε τὴν ὀνοματοκλησίαν ἀπὸ τοῦ ἄλφα καὶ οὐχὶ ἀπὸ τοῦ ὕψιλον, ὅπερ εἶναι τῷ ὄντι θαυμάσιον. Ἄλλ' ἐὰν οἱ ὄροι τοῦ Συντάγματος παραβιάζωνται, ἐὰν τὸ Ἰπουργεῖον καταπατῆ τὸν βωμὸν τῆς νομιμότητος, τί μέλλει αὐταῖς περὶ τούτου; Μήποτε οὗτοι εἰσὶ τῶν νόμων οἱ φύλακες! Πλὴν ἐὰν ὁ πρόεδρος παραχωρήσῃ, ἀπερισκέπτως, τὸν λόγον εἰς ἕνα ἀφ' οὗ τὸν ὑπεσχέθη εἰς ἄλλον, οἱ Κανονισταὶ εὐθὺς ἀνεγείρονται ἀπὸ τὰς ἔδρας των καὶ μανιώδεις καὶ ἔξω φρενῶν τὸν προκαλοῦσι μὲ τὸν γρόνθον καὶ μὲ στόμα ὀργίλον, κραυγάζοντες μὲ ὄλην τὴν δύναμιν τῶν πνευμόνων αὐτῶν, κατὰ τοῦ σκανδάλου, χωρὶς νὰ ἐννοῶσιν ὅτι εἰσὶν αὐτοὶ οἱ προξενούντες τὸ σκάνδαλον. Φιλονεικοῦσι δὲ ἐπὶ δύο ὀλοκλήρους ὥρας μετὰ ἐξαισίου καὶ συντόνου προσοχῆς περὶ τοῦ

ὅτι ἔπρεπε νὰ διαλαμβάνῃ ὁ κανονισμὸς, περὶ τῆς μείζονος ἀξίας μιᾶς συλλαβῆς περισσώτερον ἢ ὀλιγώτερον, περὶ μιᾶς στιγμῆς, ἐνὸς τόνου, μιᾶς ὑποστιγμῆς καὶ τέλος κἀθηνται ἀσθμαίνοντες καὶ καταρρέομενοι ἐξ ἰδρώτος, χωρὶς ἐκ τούτου οὐδὲ ἐν βῆμα νὰ προχωρήσῃ ἡ συζήτησις, καὶ χωρὶς οὔτε αὐτοὶ νὰ ἐννοήσουσι τί λέγουσιν.

Οἱ Φρασεολόγοι δὲν αἰσθάνονται εἰμὴ τὴν ἀρμονίαν τοῦ λόγου. Ἐπὶ οἰουδήποτε θέματος ἐφαρμύζουσι τὰ μέτρα τῆς πεζογραφίας των· τὴν κατασκευάζουσι βαρύτονον, πρὸς ἀπομίμησιν τοῦ κρότου τῶν τυμπάνων· ἐπεκτείνουσι αὐτὴν κατὰ δύναμιν ἵνα βροντᾷ ὡς ὁ κώδων τῆς μητροπόλεως· τὴν διαιροῦσι καὶ συνάπτουσι, ὅπως ἠχῆ ὡς τόσα συμπεπλεγμένα κωδόνια· γλύφουσι τὰς λέξεις των καθὼς ὁ λιθοζόος τέμνει εἰς πολυέδρον τοὺς ἀδάμαντας· προβαίνουσι δὲ ἐπὶ τὰς ἀκωκὰς αὐτῶν καὶ κατοπτρίζονται εἰς τὴν τούτων διαύγειαν. Ἀναπηθῶσι χαριέντως ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἀντίθεσιν· βυθίζονται εἰς τῶν περιόδων τὴν ἐξαισίαν πομπῆν, καὶ γαυριῶσιν ἐπὶ ῥητορικοῦ τινος σχήματος.

Ὁ Φρασεολόγος δὲν φροντίζει νὰ συλλογίζεται· εἶναι κενὸς ἰδεῶν καὶ πλούσιος λέξεων, σπουδάσας τὴν ἐτυμολογίαν αὐτῶν, τὰ συνώνυμα καὶ παράγωγα καθ' ἕκαστον γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου. ἔχει πρόχειρον πάντοτε τὴν γενικὴν ἀπόλυτον, καὶ γινώσκει κατὰ βάθος τὴν σύνταξιν τῶν μετοχῶν καὶ τῆς ἀναφορικῆς ἀντωνυμίας τὴν ἐπιτόμευσιν. Τὸ ὕφος τοῦ παρουσιάζεται πάντοτε ἐν μεγάλῃ στολῇ, στιλπνῶν, χρυσοκέντητον, τοῦ τελευταίου συρμοῦ· καὶ διὰ τὴν γραμματικὴν τρελλαίνεται.

Ἄμα νυκτώσῃ, ὁ Φρασεολόγος μυστηριωδῶς ἀποχαιρετᾷ τοὺς φίλους, ἀφίνει τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα, καὶ κλείεται μόνος θέτων τὸν μοχλὸν εἰς τὴν θύραν τοῦ σπουδαστηρίου του. Ἐκεῖ φωτιζόμενος ὑπὸ δύο κηρίων, ἢ ἀμυδρὰ λάμπης τῶν ὀποίων ἐπαυξάνει τὴν ἡσυχίαν τοῦ τόπου, ἐπιχειρεῖ τὴν γενικὴν ἐπανάληψιν τοῦ λόγου του, διορθώνει τὰς φράσεις συμμετρικῶς, ὡς ἄλλος στρατηγὸς παρατάττων τὰ στρατεύματά του, καὶ εἰς τρόπον ὅστε ἡ κεφαλὴ τῆς μιᾶς νὰ μὴ ὑπερέχῃ ἐκείνην τῆς ἄλλης, ὅ-

λαι δὲ νὰ βαδίζωσι συνάμα πρὸς βῆμα ἐν καὶ πτώσιν μίαν. Καθὼς δὲ μία μία ἔμπροσθέν του περῶσιν, αἶρει τὸν πῖλον καὶ προσκυνεῖ· ἐκάστη αὐτῶν ἔχει τὸ ὄνομα καὶ τὴν τάξιν τῆς, ἔχει ἴδιον αὐτῆς ἀποτέλεσμα, ἴδιαν ἄποψιν καὶ ἰδιαίτερον ἦχον. Αὐτὸς συνδέει ἢ χωρίζει αὐτάς, σταματᾷ ἢ ἐπιταχύνει τὸ βῆμά των, καὶ ὑποβάλλει αὐτάς εἰς ἐξελίξεις μυριοτρόπους. Ἐπειτα τὰς σημαδεύει μετὰ χρώματος ἐρυθροῦ, μὴ συμβῆ καὶ ἐξαλειφθῶσιν. Ἐχει δὲ αὐτάς ἐνάλλους εἰς τὰς ἀκοάς, καὶ ἐνῶ κατὰ πλάτος καὶ μῆκος περιπατεῖ ἐπὶ τοῦ μαλθακοῦ καὶ καλοῦ τάπητος τοῦ ταμείου του, κάμνει τὴν ὀνοματοκλησίαν αὐτῶν ἄπαξ καὶ δις παρασκευαζόμενος διὰ τὴν αὖριον.

Ἐν καιρῷ νυκτός ὁ ἐγκέφαλός του διατηρεῖ τὰς φράσεις ταύτας καὶ εὐχαρίστως σιγαλῆ τῆ φωνῆ τὰς ὑποτονθορίζει· ὥστε ἢ σύζυγος, παρὰ τῆ ὁποία πλαγιάζει, ὑποπτεύει μὴ παρεφρόνησεν, ἢ μὴ προδιδόμενος ἐκ τῶν ὀνείρων του προφέρει τὸ ὄνομα ἐρωμένης.

Ὁ Φρασεολόγος ἀγνοεῖ καὶ τοὺς νόμους καὶ τὰ πράγματα· ποτὲ δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν προῦπολογισμόν· ἀποσρέφεται τοὺς ἀριθμοὺς, τὴν λογικὴν, τὰ συνήθη συμβεβηκότα καὶ τὴν κοινὴν πορείαν τῶν ὑποθέσεων. Θεωρεῖ ὡς πολὺ ὑποδεστέραν αὐτοῦ τὴν σπουδὴν τῆς διαχειρήσεως, τῶν προσόδων καὶ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας. Ἄλλ' εἶναι δεινὸς εἰς τὴν καλλιπέσιαν καὶ γινώσκει θαυμασὰ τὴν ὀνοματοποιίαν, τὸν πλεονασμόν, τὴν εὐφωνίαν, τὴν μετωνυμίαν, τὴν προσωποίαν, τὴν ὑπερβολὴν, τὴν πρότασιν, τὴν κατάχρησιν καὶ τ' ἄλλα ῥητορικὰ σχήματα, ὅσα ἦσαν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἕλλησι. Ψαλλιδίζει, ὑαλίζει καὶ τορνεύει τὴν φράσιν του, εἴτε ἐπὶ μεγάλων πραγμάτων εἴτε ἐπὶ μικρῶν, καὶ καθιστᾷ αὐτὴν ἀποσίλβουσαν· πλὴν ὅλα ταῦτα δὲν εἶναι εἰμὴ ἄνηθ καὶ περιουσιμὰτα, καὶ οἶονε ὕφους μιλτογραφία. Ἄντι νὰ προσαρμόζη τὸν λόγον εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὑποβάλλει αὐτὴν εἰς ἐκεῖνον, καὶ ὀμιλεῖ περὶ τοῦ ἐπὶ τῶν μύλων δασμοῦ ὡς ἤθελε προκηρύξει ἐχθρικήν τινα εἰσβολὴν εἰς τὴν χώραν, ἢ κίνδυνον ἐπικείμενον τῆ πατρίδι. Μὴδὲ νομίσητε ὅτι αὐτὸς ὀμιλεῖ ἵνα καταπέσει ἢ συγ-

κινήσῃ, ἵνα ὑποστηρίξῃ ἢ κερδίσῃ τὴν δίκην του· ὀμιλεῖ μόνον διὰ τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ ὀμιλεῖν καὶ ἵνα ἀκουσθῇ ὀμιλῶν. Κρατεῖ ἡμικλείστους τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡς σύννους· κλίνει δὲ καὶ προθύμως τείνει τὰ ὄτα εἰς τοὺς ἦχους τοὺς ὁποίους προφέρει· φαίνεται ὅτι τὰ χεῖλη του τοὺς χαϊδεύουν περῶντας, καὶ ὅτι μένει ἐκστατικὸς ἀκρώμενος τὸ ὄργανον τῆς φωνῆς του. Κτυπᾷ μὲ τὸν πόδα τὸν τόνον, μιμεῖται τὸν στεναγμὸν τῶν περιστερῶν, κατακυλίσται μαλθακῶς εἰς τὴν ἁρμονίαν τῶν καταλήξεόν του, μεθύσκειται ὅλος ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ ὁ ἔξω κόσμος ἐκφεύγει τὴν ὄψιν του. Οὔτε τῶν κλητῆρων αἰ ὀξεῖαι φωναὶ, οὔτε τῆς συνελύσεως οἱ ψιθυρισμοί, οὔτε τοῦ ἐναντίου ῥήτορος ἢ ἀνυπομονησία, οὔτε τοῦ προέδρου αἱ πατρικαὶ παραινέσεις δύνανται νὰ τὸν ἀποσπάσωσι τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐκστάσεως· ὥστε ἀποθαίνει ἐπάναγκας νὰ ἔλθῃ εἰς τῶν γραμματέων νὰ τὸν σύρῃ ἀπὸ τὴν ἄκραν τοῦ ἐνδύματος, ὅπως ἐνόησῃ ὅτι τὰ φῶτα σβύνονται καὶ ἡ συνεδρίασις διελύθη.

Οἱ Γενικευταὶ οὐδέποτε προσέχουσιν εἰς τὰ κλάσματα τοῦ ἑκατομμυρίου, καὶ ταῦτα ἀποτελῶσιν ἑκατὸν χιλιάδας ταλλήρων· οὗτοι δὲν ὑπολογίζουσιν εἰμὴ στρογγύλας ποσότητας· οὐδὲ ἐξετάζουσιν ποσῶς, θέτοντες ἀρχὴν τινα, ἐὰν αὐτὴ ἐπισύρῃ τοσαύτας ἐξαιρέσεις, ὥστε νὰ παύῃ ταῦ νὰ ἦναι κανῶν· οὐδ' ἂν αἰ συνέπειαι τῆς ἀρχῆς τὴν ὁποίαν ἐσύστησαν ὡς πρακτικῶς ἐφαρμοσίμοι. Οὗτοι οὐδὲν προσέχουσιν οὔτε εἰς τόπους, οὔτε εἰς καιροὺς, οὔτε εἰς ἀνθρώπους, οὔτε εἰς μέσα, οὔτε εἰς ἀνάγκας ἢ περιστάσεις, οὐδ' ἐννοοῦσιν ὅτι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα διεξάγονται μᾶλλον ὡς ἐκ τῶν περιστατικῶν καὶ τῶν ἔξεων διὰ τῆς πείρας καὶ τῆς ἀπείρου ποικιλίας τῶν καθημερινῶν συμβεβηκότων, παρὰ διὰ τῶν αὐστηρῶν καὶ ἀκάμπτων ἀρχῶν. Μὲ τοὺς ὀραίους τῶν λόγους μεταρσιοῦνται ἐντέχνως καὶ μετεωρίζονται ἐπὶ τῶν συνταγματικῶν θεωριῶν. Σᾶς λέγουσιν εἰς τί πταίει ἐν σύστημα, ἀντι νὰ σᾶς ὑποδείξωσι ποῖον τὸ ἀντικατασταθησόμενον· καὶ δι' αὐτοὺς δὲν εἶναι ποτὲ δυσχερὲς τὸ γενικεύειν ἢ ὀμιλεῖν, ὅσον τὸ πράττειν καὶ συμπεραίνειν.

Οι Διακόπτοντες εἰσι δύο εἰδῶν· οἱ Διακόπτοντες χωρὶς νὰ ἠμιλῶσι, καὶ οἱ λαλοῦντες.

Οἱ Διακόπτοντες χωρὶς νὰ ἠμιλῶσι προξενοῦσι θόρυβον πολὺ μεγαλύτερον παρὰ τοὺς ἠμιλοῦντας, διότι ἀπομιμοῦνται εὐστοχώτατα καὶ ἐντελέστατα τὰς φωνὰς ὄλων τῶν τε οἰκοθῶν καὶ τῶν ἀγρίων ζῴων ὅσα ὁ Δημιουργὸς ἐσκόρπισεν ἐπὶ τῆς γῆς. Κρῶζουσι, ὕλακτοῦσι, μιμουλίζουσι, κοάζουσι, βρυχῶνται, βελλάζουσι, ὀλολύζουσι καὶ ἔρπουσι ὡς ἐκεῖνα ἀπαρχλάκτως. Ὅταν ὄλοι ἐκεῖνοι οἱ πόδες κτυπῶσι, καὶ ὄλαι ἐκεῖναι αἱ χεῖρες τρίζωσι τοὺς δακτύλους, ὄλαι δὲ ἐκεῖναι αἱ κεφαλαὶ ὀρθοῦνται καὶ ὄλαι ἐκεῖναι αἱ γλῶσσαι συρίζωσι, γίνεται τότε θόρυβος ἐκ κρότων τοσοῦτον συγκεχυμένων καὶ διαφόρων, τοσοῦτον ὀξέων καὶ ἀντιθέτων, καὶ τοσοῦτον καταπληκτικῶν, ὥστε ἡ φωνὴ τοῦ ῥήτορος ἐξαφανίζεται, ὡς τὸ κελᾶθημα τοῦ πτηνοῦ ἐν μέσῳ βροντώσεως καταγιγίδος.

Οἱ διακόπτοντες καὶ λαλοῦντες εἰσὶν ἐπιτηδείοτατοι εἰς τὴν χρῆσιν τῶν μονοσυλλάβων καὶ ἐπιφωνημάτων — Ἐ! ὦ! Οὐ! Τί! Πῶς! Φεῦ! Θεε! Οὐρανέ! Ἄχ! καὶ ταῦτα ἀποκαλοῦσι ἀκαθέκτους φωνὰς τοῦ πάθους. Διατείνονται ὅτι ἡ εὐγλωττία δὲν ἀπαιτεῖ τόσον διεξοδικούς λόγους. Αὐτοὶ δὲν ἔχουσι ἀνάγκην εἰμὴ μιᾶς καὶ μόνης λέξεως ἵνα πείσωσι καὶ συγκινήσωσι. Νεύουσι εἰς τὸν ταχυγράφον νὰ τοῖς πέμψῃ τὰ δοκίμια τῆς συνεδριάσεως πρὸς διόρθωσιν, καὶ μόλις ἡ ἐπίσημος ἐφημερὶς κατεχώρισεν εἰς τὰς στήλας τῆς τὰ ὦ! καὶ τὰ Ἄχ! ἰδοὺ γράφουσιν εἰς τοὺς ἐντολεῖς αὐτῶν· «Ἐν τῷ Μηνύτορι θέλετε ἰδεῖ ὅτι »ἐξεπλήρωσα ἐπαξίως τὴν ἐντολήν μου καὶ δὲν ἠθέλησα ν' ἀφήσω νὰ παρέλθῃ ἡ σύνοδος χωρὶς καὶ νὰ εἴπω».

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΟΥ.

ΠΡΟΫΠΟΜΝΗΣΙΣ

Κατὰ τὸ 1813 ἔτος ὁ τῆς ἐν Κερκύρα Ἴονικῆς Ἀκαδημίας πρόεδρος, ὁ Γάλλος Συνταγματάρχης Βωδράνδιος εἰς Λευκάδα διαπεραιούμενος ἠλώθη ὑπὸ τῶν περιπλεόντων Ἀγγλικῶν κελητίων, καὶ ἤχθη εἰς Ζάκυνθον. Ἡ Ἀκαδημία ἐκ τῶν καθηκόντων κρίνασα νὰ συσῆσθαι τὸν ἄνδρα πρὸς τὴν ἐκεῖ ἤδη ὑπὸ τῶν Ἀγγλων συνισταμένην ὁμοίαν, ἀπέστειλεν πρὸς τὸν ταύτης πρόεδρον τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν συντεθεῖσαν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν συνέδρων αὐτῆς χρηματίζοντος Ἰατροῦ Νικολάου Μαυρομμάτου τοῦ ἐκ Κατούνης ἐκείνου, τοῦ ὁποίου προλαβόντως ἐξεδόθη εἰς τὸν Ἐρανιστὴν τὸ εἰς Εὐγένιον τὸν Βούλγαριν ἐγκώμιον.

X. Φ.

Τῷ Προέδρῳ χαίρειν

Ἰκετο πρὸς ὑμᾶς, ὡς ἀκούομεν, αἰχμῇ ἀλοῦς Βαυδράνδιος ὁ Γάλλος Μαθηματικὸς, ἀνὴρ τῶν ἐν τέλει, τῆς τε ἀρτισυστάτου Ἴονικῆς ἡμῶν Ἀκαδημίας προϊστάμενος. Τῷ γοῦν τοιῷδε πάθει ξυναλγοῦντες ἡμεῖς καὶ σκοποῦτες ὅπως ποτε οἱ ξυνοῖσειν· ἐταίρω καὶ τὰ Ἑλλήνων φίλως φρονοῦντι, ἔγνωμεν, ὡς εἰκὸς, ὑμῖν διαγνωρίσαι τὸν ἄνδρα, καὶ τὸ πρὸς ὑμῶν εὖνουν ἐξαίτειν. Τὸ δὲ πρὸς τῷ ἐκτίνειν τι, ὧν περ ὀφείλεται, καὶ μέγιστον δὴ αὐτῷ παραμύθιον ἔσται οὐχὶ πρὸς τὸ πάθος (οὐ γὰρ ξυμφορᾶς ἤτιτων), ἀλλὰ τοιοῖς δε τε ξυνεῖναι ἀνδράσι, καὶ τῆς σφῶν ἀρετῆς, οὐ μικρὸν, ἀποφέρειν τὸ κέρδος. Τοιγὰρ καὶ τὸ Ἑλληνας εἶναι πρὸς ἠδονὴν δοκοῦμαν ποιεῖν ὑμῖν, εὖ εἰδότες περὶ πολλοῦ τὰ τῶν ἡμετέρων ἀρχαίων ποιουμένους, καὶ οὐδὲ τὰ μικρὰ ταυτὶ τὰ ἡμῶν ὑπερφρονοῦτας ἐκείνων ἔνεκα· καὶ μὴν πολλοῦ γε ἄξιος ὁ ἀνὴρ συνέσει τε φύσεως καὶ ἤθους κοσμιότητι πρέπων, καὶ ὀρθῆς, ὡς ἔοικε, τυχὼν ἀγωγῆς, διάπειρα δὲ βροτῶν ἔλεγχος. Τοῦτοις τοιγαροῦν

πεποιθότες οὐκ ὄκνον ἔσχομεν πρὸς ὑμᾶς ἐπιστεῖλαι, αὐτοῖς μὲν χάριν, ὑμῖν δὲ ἡδύ τι ποιούμενοι, ὄνησιν τε ἐκείνων. Ἐκ δὲ τούτων καὶ θαρρῆν ἔπεστι κἄν εἰς τοῦτον προσπελάζειν ὑμῖν καὶ τὰ ὑμέτερα εἰδέναι καὶ θαυμάζειν· οὐ γὰρ ὁ κωλύων, οὐδ' Ἄρης αὐτὸς, ἦν βούλεσθε· τί γὰρ φονίῳ τῷδε καὶ Παρθένοις ἠπίοις, αἷς αὐτοὶ ζυμπαίζοιτ' ἂν κατ' Ἐλικῶνα, ἡμεῖς δὲ λάτρεις καὶ πρόσοποι ἐπὶ χρησταῖς γε μὴν ταῖς ἐλπίσι; Μετὰ δὲ ταῦτα προτρέπομεν κοινωνεῖν ἡμῖν ἐθελῆσαι, καὶ μὴ ἔῃν εἴτι καθ' ὑμᾶς καινότερον ἐξενεχθέν· τὸ γὰρ εὖ πεφυκέναι καὶ διὰ παιδείας εὖ ἤκειν, πολλήν γε τούτου δίδωσι τὴν εὐμάρειαν. Ἐξέστε δὲ πρὸς ἡμῶν ὁμολογουμένην τὴν χάριν τούτου γε ἕνεκα, καὶ τῆς πρὸς τὸν ἄνδρα θεραπείας.

Ἐν Κερκύρα κατὰ τὸ αὐαίγ'. ἔτος.

ΠΕΡΙ ΑΓΩΓΗΣ.

Κατὰ συνέπειαν τῆς φύσεως τῆς νοητικῆς δυνάμεως πρέπει νὰ γενῶνται αἱ ἐνοιαὶ δι' ἀφαιρέσεως ἐκ τῶν ἐποπτεῖων (Aur-saung), ἐπομένως αὗται πρότερον ὑπάρχουσιν ἢ ἐκεῖναι. Ὅθεν ἂν τὸ τοιοῦτον ἀληθῶς αὐτὴν τὴν πορείαν λαμβάνη, ὡς εἶναι πραγματικῶς εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἔχει διδάσκαλον καὶ βιβλία μόνον τὴν αὐτοῦ πείραν, τότε καθεὶς ἠξεύρει κάλιστα ποῖαι εἶναι αἱ ἐποπτεῖαι, αἵτινες ἀνήκουσιν εἰς ἐκάστην τῶν ἐνοιῶν καὶ δύνανται ν' ἀντικατασταθῶσιν ἀπὸ τὴν αὐτὴν ἐνοιῶν· γνωρίζει ἀμφοτέρως ἐπὶ τὸ ἀκριβέστερον καὶ μεταχειρίζεται ἐπομένως πᾶν ὅ, τι τῷ συμπίπτει. Αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς πορείας δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τὴν φυσικὴν ἀγωγὴν. Ἀπεναντίας μὲ τὴν τεχνικὴν ἀγωγὴν γεμίζει ἡ κεφαλὴ μὲ ἐνοίας διὰ τῆς ὑπαγορεύσεως, διδαχῆς καὶ ἀναγωγῆς, πρὶν ἢ ὑπάρχει ἀκόμη μία τις εὐρεία γνῶσις τοῦ ἐποπτικοῦ κόσμου. Τὰς ἐποπτείας δὲ πρέπει πρὸς ὅλας ἐκείνας

τὰς ἐνοίας νὰ φέρη ἡ πείρα κατόπιν· ἀλλὰ ἕως τότε αἱ αὐταὶ ἔρχονται εἰς ἐσφαλμένην χρῆσιν καὶ διὰ τοῦτο τὰ πράγματα καὶ οἱ ἄνθρωποι κρίνονται ἐσφαλμένως, βλέπονται ἀπατηλῶς καὶ μεταχειρίζονται ἐπίσης ψευδῶς. Ἰδοὺ διατὶ κάμνει ἡ ἀγωγή εὐθεῖς κεφαλᾶς· ἐκ τούτου δὲ πηγάζει, ἡμεῖς κατὰ τὴν νεότητα νὰ παρουσιαζώμεθα εἰς τὸν κόσμον μετὰ πολυχρόνιον μάθησιν καὶ ἀνάγνωσιν ἐνίοτε ἀπλοϊκῶς ἐν μέρει, ἐν μέρει δὲ παραλόγως καὶ συμπεριφερόμεθα ὅτε μὲν δειλῶς, ὅτε δὲ αὐθαδῶς, ἐπειδὴ ἔχομεν τὴν κεφαλὴν γέμουσαν ἐνοιῶν, τὰς ὁποίας τώρα κοπιᾶζομεν νὰ μεταχειρισθῶμεν, πλὴν σχεδὸν πάντοτε ἀντιστρόφως τὰς διεξάγομεν. Τοῦτο εἶναι ἀπὸρροια τοῦ ὕστερον πρότερον, δι' οὗ ἀποκτῶμεν, κατ' εὐθειαν ἐναντίον τῆς φυσικῆς πορείας τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πνεύματός μας, κατ' ἀρχὰς τὰς ἐνοίας καὶ ὕστερον τὰς ἐποπτείας. Ἐνίοτε τότε πολυχρόνιός τις πείρα ἔχει νὰ ἐπιδιορθῶν ὅλας ἐκείνας τὰς δι' ἐσφαλμένης χρήσεως τῶν ἐνοιῶν γεννηθείσας κρίσεις τῶν πραγμάτων. Διὸ δλίγοι πεπαιδευμένοι ἔχουσι τὴν ὑγιεῖ ἀνθρώπινον σύνεσιν, ἀπεναντίας συχνάκις ἀπαντᾶται εἰς τοὺς ὅλους ἀπαιδεύτους.

Κατὰ τὰ ρηθέντα λοιπὸν ἡ σημαντικώτερα ἀρχὴ εἰς τὴν ἀγωγὴν θὰ εἶναι ἡ γνωριμία μὲ τὸν κόσμον, τῆς ὁποίας τὴν ἐπιτυχίαν ὡς σκοπὸν πάσης ἀγωγῆς δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν, πρέπει ν' ἀρχίσῃ διὰ τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο βασιίζεται κυρίως εἰς τὸ ὅτι ἡ ἐποπτεία νὰ προηγήται τῆς ἐνοίας εἰς κάθε τι, μετὰ ταῦτα ἡ στενωτέρα ἐνοια τῆς πλατυτέρας καὶ οὕτως ἅπανσα ἡ διδαχὴ νὰ γίνηται κατὰ τὴν τάξιν, ὡς προϋποθέτουσιν αἱ ἐνοιαὶ τῶν πραγμάτων ἀμοιβαίως. Καθὼς ὁμως εἰς αὐτὴν τὴν σειράν κάτι τι ὑπερπηδηθεῖ, γενῶνται ἔλλειψεις καὶ ἐκ τούτων ψευδεῖς ἐνοιαὶ καὶ ἐπὶ τέλους μία παράλογος ἰδέα κόσμου κατ' ἀτομικὸν τρόπον, καθὼς σχεδὸν καθεὶς εἰς τὴν κεφαλὴν τὴν ἔχει διὰ καιρὸν καὶ οἱ πλείστοι διὰ παντός. Ὅστις ἑαυτὸν ἐξετάζει, θέλει ἀνακαλύψει, ὅτι διὰ τινὰ ἀκούοντως ἀπλὰ πράγματα καὶ σχέσεις ἐσηματίσθη ἡ ὀρθὴ ἢ ἡ εὐκρινὴς νόησις εἰς αὐτὸν τὸ πρῶτον καθ' ὄριμον ἡλικίαν καὶ ἐνίοτε αἴφνης. Καθότι

ἐδῶ ἔκειτο σκοτεινὴ ἀρχὴ κατὰ τὴν γνωριμίαν του μὲ τὸν κόσμον, ἣτις ἀρχὴ ἐσχηματίσθη δι' ὑπερπηδήσεως τῶν ἀντικειμένων κατ' ἐκείνην τὴν πρῶτην ἀγωγὴν, ἣτις δύναται νὰ ᾖται ἢ *τεχνική* δι' ἀνθρώπων, ἢ μόνον μία *φυσικὴ* δι' ἰδίας πείρας.

Λοιπὸν ἔπρεπε νὰ ζητῆ τις ἢ ἀναδιφάξῃ τὴν κυρίως φυσικὴν σειρὰν τῶν γνώσεων κατὰ ταῦτα, καὶ τότε μεθοδικῶς κατὰ τὴν αὐτὴν σειρὰν νὰ συνηθίζωμεν τὰ παιδιὰ μὲ τὰ πράγματα καὶ σχέσεις τοῦ κόσμου, χωρὶς νὰ προσλαμβάνωσι φανταστικὰς ἰδέας, αἵτινες, ὡς τοιαῦται, συχνάκις δὲν ἀπεκφερόνται. Πρὸς δὲ ἔχομεν νὰ προφυλάττωμεν τὰ παιδιὰ κατὰ πρῶτον τοῦ νὰ μεταχειρίζωνται λέξεις, μὲ τὰς ὁποίας δὲν συνάπτουσιν εὐκρινεῖς ἐννοίας. Ὅμως τὸ πρῶτιστον πρᾶγμα πάντοτε μένει, αἱ ἐποπτεῖαι νὰ προηγῶνται τῶν ἐννοιῶν καὶ ὄχι τὸ ἀνάπαλιν, καθὼς εἶναι ἡ συνήθης, ὅμως διὰ τοῦτο καὶ ἀπαίσιος περίπτωσις, ὡς νὰ συνέβαινε πρῶτον βροχὴ καὶ ὕστερον ἢ ἐμφάνισις τῶν συνέφωνων εἰς τὸν ὀρίζοντα. Ἐνῶ δηλαδὴ τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου ἀκόμη εἶναι πτωχὸν κατὰ τὰς ἐποπτείας, τῶ ἐντυπώνουσιν ἤδη ἐννοίας καὶ κρίσεις, μᾶλλον κυρίας προλήψεις καὶ αὐτὴν τὴν ἔτοιμον συσκευὴν μετὰ ταῦτα ἐπισκοπεῖ καὶ πειρᾶται, ἐνῶ ἀπειναντίας αὐταὶ ἔπρεπε νὰ πηγάζωσιν ἀπὸ ἐκείνας. Ἡ ἐποπτεία εἶναι ποικίλη καὶ πλουσία, διὸ δὲν δύναται νὰ ἐξισωθῇ κατὰ τὴν βραχύτητα καὶ ταχύτητα μὲ τὴν ἀφρημένην ἐννοίαν, ἣτις εἶναι ἀμέσως μὲ τὸ πᾶν ἐτοίμη· διὰ τοῦτο αὕτη ἡ ἐποπτεία τελειώνει τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν προκατειλημμένων ἐννοιῶν ἀργά, ἢ πώποτε. Καθότι ἡ ἐποπτεία οἰονδήποτε μέρος δεικνύει εἰς ἀντίφασιν μ' αὐτάς, ἀπορρίπτεται ἢ ἀπόφανσις τῆς, πρὸς τὸ παρὸν, ὡς μονομερῆς μάλιστα ἀποκηρύττεται καὶ κλείονται πρὸς αὐτὴν οἱ ὀφθαλμοί, διὰ νὰ μὴν ἤθελεν ἔλθει εἰς ζημίαν ἢ προκατειλημμένη ἐννοία. Οὕτω συμβαίνει, τινὲς ἀνθρωποὶ νὰ ζῶσιν ἐφ' ὕρου ζωῆς μὲ ἀπάτας, βεμβασμοὺς, φαντασίας καὶ προλήψεις, αἵτινες μεταβαίνουν εἰς στερεὰς ἰδέας. Πώποτε ὅμως δὲν ἐδοκίμασαν νὰ κερδίσωσι διὰ τὸν ἑαυτὸν τους βασίμους ἐννοίας ἐκ τῆς ἐποπτείας καὶ πείρας, διότι ὅλα προσλαμβάνουσιν

ἔτοιμα καὶ τοῦτο κατασταίνει αὐτοὺς καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐπιπολαίους καὶ κούφους. Ἄντ' αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ διατηρηθῇ ἡ φυσικὴ πορεία τοῦ σχηματισμοῦ τῶν γνώσεων. Οὐδεμία ἐννοία ἔπρεπε νὰ εἰσάγηται ἀλλέως ἢ μέσον τῆς ἐποπτείας τοῦλάχιστον ἄνευ αὐτῆς· νὰ μὴ ἐπιβεβαιουῖται. Τότε τὸ παιδίον θὰ ἀπέκτει ὀλίγας, πλὴν βασίμους καὶ ὀρθὰς ἐννοίας. Ὅχ ἐμάνθανε νὰ ἐκτιμᾷ τὰ πράγματα μὲ ἴδιον μέτρον, ἀντὶ μὲ ξένον. Μυρίους βεμβασμοὺς καὶ προλήψεις τότε δὲν θὰ ἐλάμβανεν, εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῶν ὁποίων πρέπει νὰ ἐξοδευθῇ τὸ καλλήτερον μέρος τῆς μετὰ ταῦτα πείρας καὶ τοῦ σχολείου τοῦ βίου· τὸ πνεῦμά του θὰ ἐσυνήθιζε διὰ παντὸς εἰς βασιμότητα καὶ εὐκρινεῖαν ἰδίας κρίσεως καὶ ἀνεξαρτησίας πνεύματος.

Ἐν γένει πρέπει τὰ παιδιὰ νὰ μανθάνωσι τὸν βίον ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν, ὄχι πρῶτον ἀπὸ τὸ ἀντίτυπον, ὅσον ἀπὸ τὸ ἀρχέτυπον. Ὅθεν ἀντὶ νὰ βιάζωνται, βιβλία εἰς τὰς χεῖρας νὰ τοῖς δίδωσιν, ἅς τὰ συνηθίζωσι βαθμηδὸν μὲ τὰ πράγματα καὶ ἀνθρωπίνους σχέσεις. Πρὸ πάντων ἅς ᾖται προσεκτικοὶ νὰ τὰ ὀδηγῶσιν εἰς μίαν καθαρὰν σύλληψιν ἀληθείας καὶ νὰ τὰ φέρωσιν ἕως ἐκεῖ, ὥστε ν' ἀρύωσι τὰς ἐννοίας των ἀμέσως ἀπὸ τὸν ἀληθῆ κόσμον καὶ νὰ τὰς σχηματίζωσι κατ' ἀλήθειαν καὶ ὄχι ἀλλαχόθεν νὰ τὰς πορίζωνται, ἀπὸ βιβλία, μύθους καὶ διμιλίας ἄλλων καὶ τὰς τοιαύτας ἐννοίας μετὰ ταῦτα ἐτοίμους ἤδη νὰ φέρωσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὁποίαν τότε συλλαμβάνουσι μὲ τὴν κεφαλὴν γέμουσαν χιμαῖρῶν, ἐν μέρει ψευδῶς, ἐν μέρει ματαίως ἀγωνίζονται νὰ μεταμορφώσωσι κατ' ἐκείνας τὰς χιμαῖρας καὶ τοιοῦτοτρόπως φθάνουσι δι' ἀμφοτέρων εἰς ἀποπλάνησις. Καθότι ἀπίστευτον εἶναι, πόσην ζημίαν ἐπιφέρουσιν αἱ ἐνωρὶς ῥιζωθεῖσαι χιμαῖραι καὶ αἱ ἐκ τούτων γεννώμεναι προλήψεις· ἢ μετὰ ταῦτα ἀγωγὴ, ἢν μᾶς παρέχουσι κόσμος καὶ ἀληθὴς βίος, πρέπει νὰ χρησιμεύῃ τότε κυρίως εἰς κατάργησιν ἐκείνης. Εἰς τοῦτο βασιζέται ἡ ἀπάντησις τοῦ Ἀντισθένου. «*Ἐρωτηθεὶς τί τῶν μαθημάτων ἀναγκαῖοτάτον, ἔφη, τὸ κακὰ ἀπομαθεῖν*». (Ἰδ. Διογ. Λαέρ. VI. 7.)

Ἐπειδὴ τὰ ἐνωρὶς ἀπορρίφθηντα σφάλματα εἶναι συνήθως

ἀνεξάλειπτα καὶ ἡ δύναμις τῆς κρίσεως ἀργότατα ἔρχεται εἰς τὴν ὠριμότητα, πρέπει τις τὰ παιδιά μέχρι τοῦ 16.ου ἔτους ν' ἀφίνη ἐλεύθερα πάσης διδασχῆς, καθ' ἣν δύνανται νὰ εἰσχωρήσωσι λάθη, λοιπὸν ἀπὸ φιλοσοφίαν, θρησκείαν καὶ γενικὰς θεωρίας παντὸς εἶδους· μόνον νὰ καταγίνωνται μὲ πράγματα, καθ' ἃ ἡ ἀδύνατον εἶναι τὰ λάθη, οἷον μαθηματικά, ἢ καὶ ἔν τι νὰ μὴ ἦναι μάλα ἐπικίνδυνον, οἷον γλώσσαι, φυσικὴ, ἱστορία κτλ. ἔν γένει ὅμως ἀνὰ πᾶσαν ἡλικίαν μόνον τοιαύτας ἐπιστήμας, αἵτινες τῷ εἶναι εὐπρόσιτοι καὶ ὅλως εὐληπτοι. Ἡ παιδικὴ καὶ νεανικὴ ἡλικία εἶναι ἡ ἐποχὴ διὰ νὰ συνάξῃ γεγονότα καὶ ἔν ἑκαστον εἰδικῶς καὶ βασίμως νὰ γνωρίσῃ ἀπεναντίας ἡ κρίσις πρέπει ἔν γένει νὰ ἐπιφυλάττεται ἀκόμη καὶ αἱ ὕστεριαι ἐξηγήσεις ν' ἀναβάλλωνται. Τὴν κριτικὴν δύναμιν ν' ἀφίνωμεν ἡσυχον, καθότι αὕτη προϋποθέτει ὠριμότητα καὶ πείραν· νὰ προφυλαττώμεθα νὰ τὴν προκαταλαμβάνωμεν μὲ ἐντυπώσεις προλήψεων, αἵτινες διὰ παντὸς παραλύουσιν αὐτήν.

Τοῦναντίον εἰς τὴν *μνήμην*, ἣτις κατὰ τὴν ἔφηβον ἡλικίαν εὐρίσκεται εἰς τὴν μεγίστην δύναμιν καὶ διάρκειαν, δυνάμεθα πρὸ πάντων νὰ κάμωμεν ἀπαιτήσεις, ὅμως μὲ περροντισμένην ἐξ ἀπηκριβωμένης σκέψεως πηγάζουσιν ἐκλογὴν. Καθότι, ἐπειδὴ δὴ τὸ κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἐκμαθὲν διὰ παντὸς μένει, ἔπρεπεν αὐτὴν τὴν πολύτιμον διάθεσιν νὰ ἐπωφελώμεθα ἕως εἰς τὸ δυνατόν ὄφελος· ὅμως, ἐπειδὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐδωρίσθησαν ὀλίγα τὰ νεανικά ἔτη καὶ προσέτι ἡ ἱκανότης τῆς μνήμης κυρίως, καὶ ἀκόμη περισσότερο ἡ τῆς ἀτομικῆς, πάντοτε εἶναι περιωρισμένη, διὰ τοῦτο τὸ πᾶν συνίσταται νὰ γεμίσωμεν αὐτὴν μὲ τὰ κύρια καὶ σημαντικὰ παντὸς εἶδους, μὲ τὴν ἀπόκλεισιν παντὸς περισσοῦ. Αὕτη ἡ ἐκλογὴ ἔπρεπε νὰ γείνη ἀπαξ ἀπὸ τοῦς πεπαιδευμένους καὶ διδασκάλους εἰς κάθε κλάδον μὲ τὴν ὠριμωτάτην σκέψιν καὶ νὰ στερεωθῇ τὸ ἀποτέλεσμα. Βάσις αὐτῆς ἔπρεπε νὰ ἦναι μία ἐκλεκτικὴ ἀνθολογία τοῦ ἀναγκαίου καὶ σημαντικοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον ἔν γένει παντὸς ἔργου καὶ κλάδου. Αἱ γνώσεις τοῦ πρώτου εἶδους ἔπρεπε

πάλιν νὰ ἦναι διηρημένοι εἰς βαθμολογικὰς μαθημάτων περιόδους, ἢ ἐγκυκλοπαιδίας κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς γενικῆς μορφώσεως, ἣτις εἶναι ὠρισμένη ἐνὶ ἐκάστῳ κατὰ μέτρον τῶν ἐξωτερικῶν αὐτοῦ σχέσεων· ἀπὸ τὸν περιορισμὸν τῶν ἀπολύτως προκαταρκτικῶν μαθημάτων, ἕως εἰς τὴν νόησιν ἀπάντων τῶν διδακτικῶν μαθημάτων τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς. Αἱ γνώσεις ὅμως τοῦ δευτέρου εἶδους νὰ μένωσιν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀληθῶς διδασκάλων ἀνὰ πάντα κλάδον. Τὸ σύμπαν θὰ ἐδίδεν εἰδικῶς διεκπεραιούμενον κανόνα τῆς διανοητικῆς ἀγωγῆς, ὅστις βεβαίως ἀνὰ δεκαετίαν ἐχρειάζετο ἐπιθεωρήσεως. Διὰ τοιούτων λοιπὸν προετοιμασιῶν ἡδύνατό τις νὰ ἐπωφεληθῇ τὴν νεανικὴν τῆς μνήμης δύναμιν εἰς δυνατὰς ὠφελείας καὶ εἰς τὴν ὕστερον παρουσιαζομένην κρίσιν νὰ προσφέρῃ ἀξιόλογον ὕλην.

Ἡ ὠριμότης τῶν γνώσεων, ἤγουν ἡ τελειοποίησις πρὸς τὴν ὁποίαν αὕτη δύναται νὰ φθάσῃ εἰς ἕνα ἑκαστον, συνίσταται εἰς τοῦτο νὰ ἔλθῃ μία ἀκριβῆς ἔνωσις μεταξὺ ὅλων τῶν ἀφηρημένων ἐννοιῶν του καὶ τῆς ἐποπτικῆς συλλήψεως, ὥστε ἐκάστη ἐννοιά του ἀμέσως ἢ ἐμμέσως νὰ στηρίζεται εἰς ἐποπτικὴν βᾶσιν, διὰ τοῦτο καὶ νὰ ἔχῃ ἡ αὐτὴ μόνη πραγματικὴν ἀξίαν. Αὕτη ἡ ὠριμότης εἶναι ἔργον τῆς ἐποχῆς, ἐπομένως τοῦ χρόνου. Διότι, ἐπειδὴ ἀποκτώμεν τὰς ἡμετέρας, ἐποπτικὰς καὶ τὰς ἀφηρημένας γνώσεις ἰδιαιτέρως τὸ πλεῖστον, τὰς μὲν διὰ φυσικῆς ὁδοῦ, τὰς δὲ διὰ τῶν εὐ καὶ διὰ τῶν μὴ οὕτως ἔχουσῶν διδασχῶν καὶ διακοινώσεων ἄλλων, διὰ τοῦτο εἰς τὴν νεότητα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀλίγη εἶναι ἡ συμφωνία καὶ ἔνωσις μεταξὺ τῶν ἡμετέρων διὰ μόνων λέξεων στερεουμένων ἐννοιῶν καὶ τῶν ἡμετέρων δι' ἐποπτείας ἀποκτηθειῶν πραγματικῶν γνώσεων. Ἀμφότεραι πλησιάζουσιν ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἀμοιβαίως ἐπιδιορθοῦνται, ἀλλὰ τότε πρῶτον, ὅταν αὐταὶ ἀλλήλαις συνενωθῶσιν, ἔρχεται ἡ ὠριμότης τῶν γνώσεων. Αὕτη ἡ ὠριμότης εἶναι ὅλως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὴν ἀλλέως μεγαλητέραν ἢ μικροτέραν τελειοποίησιν τῶν ἱκανοτήτων ἐνὸς ἐκάστου· ὡς τοιαύτη στηρίζεται ὄχι εἰς τὴν συνοχὴν τῶν ἀφηρημένων καὶ ἐποπτικῶν γνώσεων, ἀλλὰ εἰς τὸν ἰσχυρὸν βαθμὸν ἀμφοτέρων.

Διὰ τὸν πρακτικὸν ἄνθρωπον ἀναγκαιοτάτη σπουδὴ εἶναι ἡ ἐπίτευξις ἀκριβοῶν καὶ βασίμων γνώσεων, καθὼς συμβαίνει κυρίως εἰς τὸν κόσμον· ὅμως εἶναι καὶ ἡ ἀηδεστάτη, καθότι διαρκεῖ ἕως εἰς προχωρημένην ἡλικίαν, χωρὶς νὰ τελειώσῃ, ἐνῶ εἰς τὰς ἐπιστήμας κατὰ τὴν νεανικὴν ἤδη ἡλικίαν μανθάνει τὰ σημαντικώτατα. Τὸ παιδίον καὶ ὁ νεανίας ἔχουσι νὰ μανθάνωσιν εἰς ἐκείνας τὰς γνώσεις, ὡς νεήλυδες, τὰ πρῶτα καὶ χαλεπώτατα μαθήματα, συχνάκις ὅμως καὶ ὁ σχηματισμένος ἄνθρωπος ἔχει νὰ μανθάνῃ πολλά ἀκόμη. Αὕτη ἡ καθ' ἑαυτὴν σημαντικὴ δυσκολία τῶν πραγμάτων διπλάσια γίνεται διὰ τῶν μυθιστορημάτων, τὰ ὁποῖα παριστάνουσι τὴν πορείαν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν τῆς διαγωγῆς τῶν ἀνθρώπων, καθὼς αὕτη δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν ἀλήθειάν της. Ἡ αὕτη πορεία εἶναι παραδεκτὴ ἀπὸ τὸ εὐπιστον τῆς νεότητος καὶ μὲ τὸ πνεῦμα συσσωματοῦται, ἐκ τούτου πηγάζει τώρα εἰς τὴν θέσιν μόνον ἀρνητικῆς ἀμαθείας ὀλόκληρον ὕφασμα ψευδῶν προϋποθέσεων ὡς θετικὸν λάθος, τὸ ὁποῖον μετὰ ταῦτα συγγέει τὸ σχολεῖον τῆς πείρας πρὸ πάντων καὶ παρουσιάζει τὰς δοξασίας εἰς ψευδὲς φῶς. Ἄν ὁ νεανίας πρότερον ἐβλάδιζεν ἐν σκότει, τώρα ὀδηγεῖται καὶ ἀπὸ λάθη. Ἡ νεῆνις ἔτι περισσότερον. Τοῦτο εἶναι μᾶλλον ἡ ἐπιζημιωτάτη ἐπιβρόχὴ διὰ βίου ὀλοκλήρου. Ἀποφασιστικῶς ἐπωφελημένοι εἶναι οἱ ἄνθρωποι, οἵτινες κατὰ τὴν νεότητα δὲν κατέγνωσαν μὲ τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν, εἴτε διότι δὲν εἶχον καιρὸν, εἴτε περιστάσιν, οἱ ἀποχειρόβιοι κτλ. ὀλίγιστα μυθιστορήματα εἶναι ἐξαιρετικὰ τῆς ῥηθείσης ἐπιπλήξεως, μάλιστα ἕνεργοῦσι μᾶλλον κατ' ἐναντίαν ἔνοιαν· φέρ' εἰπεῖν πρὸ πάντων ὁ *Gil Blas* καὶ τὰ παρόμοια συγγράμματα τοῦ Lesage, ὕστερον τὸ *Vicar of Wakefield* καὶ ἐν μέρει ἀκόμη τὰ τοῦ Walter Scott (α).

Ἐκ τοῦ γερμανικοῦ.

(α) Τὸ περὶ νοητικῆς καὶ ἠθικῆς διαπλάσεως τῶν παιδῶν ἀνωτέρω ἄρθρον, ὅπερ ἐλάβομεν παρὰ τινος τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φιλομούσων συνδρομητῶν, ἐδημοσιεύσαμεν ἀσμένως καθὼς ἄξιον τῆς ἐμυριβοῦς προσοχῆς τῶν ἀναγνωστῶν.

Ο ΟΜΗΡΟΣ ΚΑΙ Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΕΛΛΑΣ.

(Homère et la Grèce Contemporaine, par E. Gandar. Paris 1858).

Ὁ Κ. Γανδάρ, ἀρχαῖον μέλος τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς, ἠκολούθησεν, ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ προοιμιάζων, τὰ ἴχνη τοῦ Κ. Ἀμπέρ, τοῦ πρότερος χρόνου συντάξαντος τὴν γνωστὴν καὶ σοφὴν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως ἐν Ἑλλάδι πραγματείαν, προτιθεμένην νὰ μελετήσῃ κατὰ πόσον ἡ γνῶσις τῆς νῦν Ἑλλάδος δύναται, ὡς ἐκ τῆς ὁμοιότητος αὐτῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν, νὰ συντελεσθῇ εἰς διαφώτισιν τῶν ἀθανάτων ποιητικῶν προϊόντων τῶν ἡμετέρων προγόνων. Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ Κ. Ἀμπέρ, ἀντιπαράβαλλον τὸ ἐνεστὼς πρὸς τὸ παρελθόν, διεξέρχεται ἄνευ ἐποχῶν διακρίσεως πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν, ὁ Κ. Γανδάρ, δοξάζων ὅτι ἔνεκα τῆς ἐπὶ τοῦ γένους ἡμῶν ἐπεληούσης συμφορᾶς οὐδεμία ἄλλη τῆς ἀρχαιότητος ἐποχὴ ἐξεικονίζει τὴν νέαν Ἑλλάδα πιστότερον τῆς ἡρωϊκῆς, περιορίζει τὰς μελέτας του εἰς τὸν ὑπερφυῆ ἀοιδὸν τῆς κοινωνίας ἐκείνης, τὸν θεῖον Ὀμηρον.

Τὸ σπουδαιότερον μέρος τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος πονήματος εἶναι τὸ διαλαμβάνον περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι Ὀμηρικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων κατὰ τὴν ἀεὶ μνηστον ἐποχὴν τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἡμετέρου ἱεροῦ ἀγῶνος. Ἐκ τοῦ μέρους δὲ τούτου μεταφέροντες ἐνταῦθα χωρία τινὰ τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα, λυπούμεθα βλέποντες τὸν συγγραφέα, καίτοι φιλέλληνα, ἔχοντα τὰς αὐτὰς ἐκείνας περὶ Ἑλλάδος προλήψεις, ὅσας, μὴ γινώσκοντες καλῶς αὐτήν, ἔχουσι δυστυχῶς πολλοὶ τῶν Εὐρωπαίων, ὡς ἐὰν αἱ κακίαι, ὧν ἔνεκα καθάπτονται τῶν Ἑλλήνων, ἦσαν ἀποκλειστικῶς ἴδιαι εἰς αὐτοὺς, καὶ μὴ ἀνεφαίνοντο, πολλῶ ἴσως συνεχέστερον ἢ παρ' ἡμῖν, ἐν αὐταῖς ταῖς μᾶλλον προεχούσαις κατὰ τὸν πολιτισμὸν χώραις τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Κ. Γανδάρ ἄρχεται παρατηρῶν ὅτι οἱ παῖδες τῶν Ἑλλήνων ἔχουσι εἰσεῖτι τὸν χαρακτῆρα καὶ ἐν μέρει τὴν εὐφυΐαν τῶν πατέρων αὐτῶν· ὅτι εἰς τοῦτο δύο τινὰ συνετέλεσαν, τὸ κλίμα τῆς Ἀ-

νατολής, τὸ μᾶλλον ἐπαισθητῶς ἐνεργοῦν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ ἰδιαιτέρος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς χαρακτήρ. «Μεταξὺ πασῶν τῶν φυλῶν—προσεπιφέρει ὁ συγγραφεὺς—τῶν γεννηθεισῶν καὶ ἀναπτυχθεισῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῆς ἀνατολῆς, ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ διεκρίθη κυρίως διὰ τὸ εὐκίνητον τῆς φαντασίας καὶ τὴν ἣν εἶχε συναίσθησιν τῆς ἑαυτῆς ἐλευθερίας. . . Ὅτε νέον αἶμα ἀνεγέννα τὰ ἔθνη τῆς Δύσεως, ἡ Ἑλλὰς μόνη διετέλεσε λαλοῦσα τὴν γλῶσσάν της καὶ μόνη ἔμεινεν ἐν τῇ προτέρᾳ αὐτῆς καταστάσει. Περὶ αὐτὴν τὰ ἔθνη κατεστρέφοντο ὅπως ἀναγεννηθῶσιν, ἡ δὲ Ἑλλὰς ἐπέζησεν εἰς τὰ λοιπὰ καὶ εἰς ἑαυτήν. Εἰς αὐτὴν μόνην ἐδόθη νὰ ὑπομείνῃ καὶ νὰ ὑποκύψῃ, χωρὶς ν' ἀποκηρύξῃ ἑαυτήν, εἰς πάντας τοὺς ζυγοὺς εἰς τὸν τοῦ ζῆφους καὶ τὸν τῆς πίστεως. Τιμωρηθεῖσα διὰ τῆς δουλείας ἕνεκα τῶν παραπτωμάτων αὐτῆς, παραμυθηθεῖσα ἐκ τῆς δουλείας ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, εἶχεν ἤδη λησμονήσει τοὺς θεοὺς καὶ ἀπολέσει τοὺς νόμους της. Ἄλλὰ ματαίως ἐγένετο ῥωμαϊκὴ, φραγκικὴ, τουρκικὴ ὑποταχθεῖσα καὶ νέαν λαβοῦσα πίστιν, ἡ Ἑλλὰς ὑπῆρξεν ἀείποτε, ὡς ἐπὶ εἰδωλοκατρίας καὶ ἀνεξαρτησίας, ἡ αὐτὴ Ἑλλὰς. Ἦθελέ τις εἰπεῖ ὅτι ἐπραγματοποίει τὸν ὠραῖον μῦθον τοῦ Προμηθέως, ὅστις, ἐν ᾧ οἱ ἄνθρωποι παρεώρων τὸν ἑαυτῶν εὐεργέτην προσηλωμένον ἐπὶ σπιλάδος, καὶ ὁ γυψ κατεβρόχθιζε τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ, ὑπομονητικῶς ἀνέμενε τὸν Θεὸν, τὸν σωτῆρά του. Οὐκ ὀλίγοι πᾶρῆλθον αἰῶνες προσδοκίας, ἀλλ' ὅτε τέλος ὁ Θεὸς ἀφίκετο, ὁ Προμηθεὺς ἀνέπνευεν εἰσέτι οὐδόλως κύψας τὴν κεφαλὴν».

«Ἄλλοτε ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ἑκαυχᾶτο ὅτι ἐφύη ἐκ τῆς γῆς, ἦν κατώκει, καὶ ἦν οὐδεὶς πρὸ αὐτῆς εἶχε κατοικήσει. Μὰ τὴν ἀλήθειαν, σχεδὸν ἐγκρίνομεν τὰς ἀξιώσεις ταύτας εὐρίσκοντες τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν ἀδιάφορον καὶ ἀμετάβλητον ἐν τῇ αἰωνίᾳ αὐτῆς πατρίδι».

«Αὕτη δὲ ἡ τῆς φυλῆς διατήρησις εἶναι τοσοῦτον ὀλίγον πιθανὴν, ὡς ἠρνήθησαν αὐτήν· ἀπηρίθμησαν ἐπιμελῶς τοὺς δεσπότας καὶ γείτονας, οἵτινες συνεφυράθησαν πρὸς τοὺς πρώτους κατοίκους, καὶ ἡ στατιστικὴ οὐδόλως ὠπισθοχώρησεν ἐνώπιον τῆς παραδοξολο-

γίας, ὅτι ἐν Ἑλλάδι μόλις ὑπάρχουσιν Ἕλληνες. Τοῦτο δὲ σχεδὸν ἀληθεύει, ἐάν τις ζητῇ νὰ εὕρῃ, καθ' ὅλην τὴν καθαρότητα, τὸ αἶμα καὶ τὸν τύπον τοῦ λαοῦ, ἐν ᾧ ἀναντιρρήτως εὐάριθμοι τῶν Ἑλλήνων ὑπάρχουσι, μὴ ἔλκοντες τὸ γένος ἐκ τινος βαρβάρου. Καὶ ὁμοῦ εἰσὶν Ἕλληνες, διότι οἱ βάρβαροι οὗτοι ἐξελληνίσθησαν. . . Τοῦτο δὲ πανταχοῦ συνέβη ὡς ἐκ μοιραίας τινὸς ἀνάγκης. Οἱ Ῥωμαίων ἄποικοι, οἱ Βούλγαροι καὶ Βλάχοι ποιμένες, οἱ Ἄλβανοι στρατιῶται ἔμειναν ἐν Ἑλλάδι, διότι ἠνέχθησαν νὰ συγχωνευθῶσι πρὸς τοὺς αὐτόχθονας. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Φράγκοι ζήσαντες ἀπομεμονωμένοι, δεσπότης ὄντες, ἠναγκάσθησάν ποτε νὰ καταλείψωσι τὴν χώραν τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπὶ τοῦ νῦν εἰσέτι ἀρχοῦσιν μέρος τινὸς τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ πέπεισμαι ὅτι ὁ σίδηρος θέλει τοὺς ἀποδιώξει.»

«Οὕτω λοιπὸν ὁ ξένος γίνεται Ἕλλην, ὁ βάρβαρος ἐλληνίζει. . . Παράδοξος ἀντίθεσις! Ἐν πάσαις ταῖς ἐποχαῖς, οὐδεὶς λαὸς ἠρίθμησε πλείονας ἐθελουσίους ἐξορίστους καὶ πλείονας προδότας. Ὁ Ἕλλην δύναται νὰ καταλείψῃ τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, νὰ τὴν πωλήσῃ, νὰ θυσιάσῃ αὐτήν εἰς τὴν φιλοδοξίαν, καὶ εἰς τὸν χρυσὸν ἐνὸς ἐχθροῦ ἢ ἐνὸς δεσπότητος, ἀλλ' ὑπὸ πάντας τοὺς μεταμφιεσμοὺς τοῦ ἀκατασχέτου τούτου Πρωτέως, ἐνυπάρχει τι, ὅπερ οὐδὲν ἐξαλείφει, ὅπερ ζῆ καὶ μετὰ τὴν ἐξορίαν, τὴν προδοσίαν καὶ ἀποστασίαν. Μὴ ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ ἦθος τοῦ προσώπου καὶ εἰς τὸ ὄφρος τῶν λόγων τοῦ Ἕλληνο· ἐν τῷ μυχῷ τῆς ψυχῆς, ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ ὁ Ἕλλην εἶναι πάντοτε Ἕλλην».

Τοῦτο μαρτυρεῖται, κατὰ τὸν Κ. Γανδάρ, καὶ ἐκ τῆς γλώσσης τῶν Ἑλλήνων. Αἱ ξένοι διάλεκτοι παρέδωκαν τῇ ἑλληνικῇ λέξεις τινὰς, ἀλλ' αὐταὶ οὐδόλως ἠλλοίωσαν αὐτήν. Οὔτε ἐπὶ τῆς γλώσσης, οὔτε ἐπὶ τοῦ λαλοῦντος αὐτὴν λαοῦ ὑπερίσχυσαν ξένα στοιχεῖα. Ναι μὲν ἡ γλῶσσα τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Πλάτωνος τῷ χρόνῳ διεφθάρη, ἀλλ' αὕτη εἶναι εἰσέτι ζῶσα. «Εὐκόλως κατανοοῦμεν—προστίθηναι ὁ συγγραφεὺς—ὅτι εἰθισμένοι νὰ μὴ ἀνευρίσκωσι οἱ περιηγηταὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς χώραις, ἐπίσης ἱστορικαῖς, οὔτε τοὺς ἀρχαίους λαοὺς, οὔτε τὰ ἔθιμα αὐτῶν, ἐκπλήτ-

τονται συνάμα και χαίρουσιν εύρισκοντες ἐν Ἑλλάδι Ἑλληνας ἑλλη-
νιστί λαλοῦντας... Ἄλλαχοῦ μὲν τὸ παρελθὸν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ
ἠρανόσθη, οὐδὲν ἔχνος αὐτοῦ καταλιπὼν, ἐν Ἑλλάδι δὲ τὸ παρελ-
θὸν ἀναβοῶν ἐν παντὶ πράγματι.»—Σκοπὸν ἔχοντες ν' ἀναγ-
γεῖλωμεν ἀπλῶς τὸ πόνημα, οὐχὶ δὲ καὶ ν' ἀσχοληθῶμεν
εἰς λεπτομερῆ αὐτοῦ ἔκθεσιν καὶ ἀνασκευὴν πολλῶν ἡμαρ-
τημένων, παραπέμπομεν εἰς αὐτὸ τοὺς ἡμετέρους ἀναγνώστας,
τοῦτο μόνον παρατηροῦντες ὅτι τὸ ἔργον ὅπερ ἀνέλαβεν ὁ Κ. Γαν-
δάρ καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Κ. Ἄμπέρ δὲν εἶναι πάντη νέον. Δίτομον
σύγγραμμα, ἐκτενέστερον τὴν αὐτὴν ὕλην πραγματευόμενον, συν-
έταξεν πρὸ ἐνὸς ἡδὴ αἰῶνος ὁ κλεινὸς φιλολόγος Guys, ὅστις, πε-
ριελθὼν τὰς πλείστας χώρας τῆς Ἑλλάδος καὶ βαθέως μελετή-
σας τὸν ἰδιόρρυθμον τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ χαρακτῆρα, ἀπεχώρη-
σε περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ βίου αὐτοῦ εἰς Ζάκυνθον, ἐνθα πένης ἐ-
τελεύτησε, ταφῆς ἐν τῷ δυτικῷ ναῷ τῆς Κεχαριτωμένης (San-
ta Maria delle Grazie).

Αἱ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΣΤΙΓΜΑΙ ΤΟΥ ΛΟΡΔΟΥ ΒΥΡΩΝΟΣ (*).

Ἐνδιαφέρουσα θέλει βεβαίως ἀποβῆ πρὸς τοὺς ἀναγνώστας ἡ
παρὰ πόδας διήγησις τῶν τελευταίων στιγμῶν τοῦ Λόρδου Βύ-
ρωνος, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ ἀνδρὸς ἀξιοπίστου, ὅστις οὐδέποτε
αὐτὸν ἐγκατέλειψεν ἐπὶ εἰποσιπενταετίαν.

«Ὁ κύριός μου, λέγει ὁ Fletcher, ἔππευε καθ' ἑκάστην, ὅτε ὁ
καιρὸς δὲν τὸ ἐκώλυεν. Ἡ 9 Ἀπριλίου ὑπῆρξεν ἡμέρα ἀπαίσια· ὁ μυ-
λόρδος ἐδράχη πολλὴ διαρκούντος τοῦ περιπάτου, καὶ εἰς τὴν ἐπι-
στροφὴν, ἂν καὶ ἀλλάξας ὀλοτελῶς φορέματα, ἐπειδὴ εἶχε μείνει πολ-
λὴν ὥραν εἰς τὰ ὑγρά ἐνδύματά του, ἠσθάνθη ἑαυτὸν ὀλίγον κα-

(* Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ τοῦ Λαμαρτίνου.—Ὅρα Le Dernier Chant
du Pèlerinage d' Harold, σημειώσιν ια'.

κοδιάθετον καὶ ὁ ῥευματισμὸς διὰ τὸν ὁποῖον παρεπονθή μετὰ
τὸν ἀπὸ Κεφαλληνίας ἀπόπλου μας, κατέστησεν ἔτι βαρυτέραν
τὴν σύμπτωσιν ταύτην. Καίτοι ὀλίγον ἐνοχληθεὶς ὑπὸ πυρετοῦ
τὴν νύκτα τῆς 10, ἔλαβεν ὅμως πόνους εἰς τὰ μέλη καὶ κεφαλαλ-
γίαν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀπέτρεψεν αὐτὸν τοῦ νὰ ἱππεύσῃ τὸ
ἀπόγευμα. Ἐπανακάμψας οἴκαδε, εἶπεν ὅτι τὸ ἐρίππιον δὲν ἦτο
ὅλως διόλου στεγνὸν καὶ ὅτι ἐφοβεῖτο μὴ τοῦτο ἐπηύξησε τὴν
νόσον του· ὁ πυρετὸς ἐπανῆλθε καὶ μετὰ λύπης πολλῆς εἶδον
τὴν ἐπαύριον πρῶτὴ ὅτι ἡ ἀσθένεια ἐγένετο δεινότερα· ὁ μυλόρδος
ἦτο πολὺ καταβεβλημένος καὶ ἠγανάκτει ὅτι δὲν ἐκοιμήθη πο-
σῶς τὴν νύκτα· δὲν εἶχε τὴν παραμικρὰν ὄρεξιν. Τῷ παρεσκευά-
σα ὀλίγον ἀρρώροῦτιον· ἔφαγε δύο ἢ τρία χωλιάρια τὸ πολὺ,
λέγων με ὅτι ἦτο ἀρκετὰ καλὸν, ἀλλ' ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ φάγῃ
περισσότερον. Μόνον κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν, τὴν 12, ἤρχισα
νὰ συλλαμβάνω φόβους. Καθ' ὅλους τοὺς προηγουμένους ῥευμα-
τισμοὺς ὁ ὕπνος οὐδέποτε τὸν ἐγκατέλειπεν, οὐδὲ ἐλάμβανε πο-
σῶς πυρετόν· ἐπορεύθη λοιπὸν πρὸς τὸν δόκτορα Βρούνον καὶ
τὸν κύριον Μίλλιγαν, τοὺς δύο του ἰατροὺς, πολλὰ ἐρωτῶν περὶ
τῆς ἀσθενείας τοῦ κυρίου μου· μ' ἐβεβαίωσαν ὅτι δὲν ὑπῆρχε κίν-
δυνος, ὅτι ἠδυνάμην νὰ καθησυχάσω πληρέστατα, διότι τὰ
πάντα ἤθελον ἐπανορθωθῆ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν· ἦτο δὲ ἡ 13.
Τὴν ἐπαύριον ἐνόμισα ἀπαραίτητον νὰ καθικετεύσω τὸν μυλόρ-
δον νὰ μετακαλέσῃ τὸν δόκτορα Θώμας ἀπὸ Ζακύνθου. Μὲ εἶ-
πε νὰ συμβουλευθῶ περὶ τούτου τοὺς ἰατροὺς· οὗτοι δὲ ἀπεκρί-
θησαν ὅτι δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ προσκληθῆ καὶ ἕτερος ἰατρός, διό-
τι ἠλπίζον ὅτι τὰ πάντα ἤθελον ἐπανορθωθῆ ἐντὸς ὀλίγων ἡμε-
ρῶν. Πρέπει δὲ νὰ σημειώσω ἐνταῦθα ὅτι ὁ μυλόρδος πολλάκις
ἐπανέλαβε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅτι οἱ ἰατροὶ δὲν ἐννόουν
ποσῶς τὴν ἀσθενείαν του. — Τότε, μυλόρδε, ἔπρεπε νὰ συμβου-
λευθῆς καὶ ἄλλον ἰατρόν. — Μὲ λέγουσι, Fletcher, ὅτι εἶναι
ἀπλοῦς ῥευματισμὸς, καθὼς ἐκεῖνοι τοὺς ὁποῖους καὶ ἄλλοτε
ἔλαβον.—Εἶμαι βέβαιος, μυλόρδε, ὅτι οὐδέποτε ἔλαβες ῥευ-
ματισμὸν τοσοῦτον δυνατὸν.—Τὸ πιστεύω, εἶπεν. Ἀνενώσα τὰς

ικεσίας μου τὴν 15 ἵνα μετακληθῆ ὁ δόκτωρ Θώμας· με διεβεβαίωσαν πάλιν ὅτι ὁ μυλόρδος ἤθελε καλλιτερεύσει ἐντὸς δύο ἢ τριῶν ἡμερῶν. Ἐνεκα δὲ τῶν ἐπανειλημμένων τούτων διαβεβαίωσεωσιν δὲν ἔφερα πλέον εἰς τὸ μέσον τὰς παρακλήσεις μου, εἰμὴ ὅτε ἦτο πολὺ ἀργά.

Τὰ δριμέα ἰατρικὰ τὰ ὁποῖα τῷ ἔδιδον δὲν ἦσαν, κατ' ἐμὴν γνώμην τὰ μᾶλλον ἀρμόδια εἰς τὴν ἀσθένειάν του, διότι ἐνόμιζον ὅτι, ἀφ' οὗ ὁ στόμαχός του ἦτο κενός, δὲν ἠδύνατο νὰ τῷ προξενήσωσιν εἰμὴ ἀλγηθόνας, καὶ τὸ αὐτὸ θὰ συνέβαινε καὶ πρὸς ἄνθρωπον ὑγιᾶ. Ὁ κύριός μου δὲν εἶχε φάγει ἐπὶ ὀκτῶ ἡμέρας παρὰ μικράν τινα ποσότητα ζωμοῦ εἰς δύο ἢ τρεῖς φορὰς καὶ δύο χωλιάρια ἀρρώρωτουτίου τὴν 18, προτεραιάν τοῦ θανάτου του. Ἐγένετο δὲ λόγος νὰ τὸν φλεβοτομήσωσι τὴν 15 κατὰ πρῶτον. Ὅτε ὁ δόκτωρ Βροῦνος τὸ ἐπρότεινε, ὁ κύριός μου ἀντέτεινε κατ' ἀρχὰς ἐρωτήσας τὸν κύριον Μίλλιγαν ἐὰν εἶχε λόγους ἰκανοὺς διὰ νὰ τὸν φλεβοτομήσῃ· ἐκεῖνος δὲ ἀπεκρίθη ὅτι ἡ φλεβοτομία δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ βλάβην, ἀλλ' ὅτι καλὸν ἦτο νὰ ἀναβληθῆ μέχρι τῆς αὔριου. Ἐπομένως ὁ κύριός μου ἐφλεβοτομήθη τὸν δεξιὸν βραχίονα τὴν 16 τὸ ἑσπέρας, τῷ ἐπῆραν δὲ εἴκοσι οὐγγίαις αἵματος. Παρητήρησα ὅτι ἦτο πολὺ ἐρεθισμένος. Τότε ὁ κύριος Βροῦνος εἶπεν ὅτι συχνάκις εἶχεν ἀναγκάσει τὸν κύριόν μου νὰ φλεβοτομηθῆ, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς δὲν ἠθέλησε νὰ συγκατανεύσῃ. Ἐπῆλθε μακρὰ λογοτριβὴ περὶ τοῦ ματαίως ἀπωλεσθέντος καιροῦ καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ πέμψωμεν εἰς Ζάκυνθον· τότε δὲ κατὰ πρῶτον με εἶπον ὅτι τοῦτο ἦτον ἀνωφελές, διότι ὁ κύριός μου ἤθελε καλλιτερεύσει ἢ ἤθελεν ἀποβιώσει πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ δόκτορος Θώμας. Ἡ κατάσασις τοῦ κυρίου μου ἐχειροτέρευεν· ἀλλ' ὁ δόκτωρ Βροῦνος ἐφρόνει ὅτι νέα ἄλλη φλεβοτομία ἤθελε τοῦ σώσει τὴν ζωὴν. Πορευθεὶς δ' ἐγὼ ἐν τῷ ἅμα πρὸς τὸν κύριόν μου τῷ εἶπα πόσον ἀναγκαῖον ἦτο νὰ συγκατατεθῆ εἰς δευτέραν φλεβοτομίαν· αὐτὸς δὲ με ἀπεκρίθη «φοβοῦμαι πολὺ ὅτι δὲν ἐννοοῦν ποσῶς τὴν ἀσθένειάν μου» καὶ τείνων τὸν βραχίονά του, «λάβε, εἶπεν, ἰδοὺ βραχίων μου, κάμετε ὅτι θέλετε.

Ὁ μυλόρδος ἀδυνάτιζεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, καὶ τὴν 17 ἐφλεβοτομήθη ἅπαξ μὲν τὸ πρῶτὶ ἅπαξ δὲ τὰς δύο τὸ ἀπόγευμα. Ἐκατέραν τῶν φλεβοτομιῶν τούτων ἠκολούθησε λειποθυμία, ἤθελε δὲ πέσει, ἐὰν ἐγὼ δὲν τὸν ἐβάστων εἰς τοὺς βραχίονάς μου, καὶ ἵνα μάλιστα προλάβω τοιοῦτόν τι ἐφρόντιζα νὰ μὴ τὸν ἀφήσω νὰ κινηθῆ χωρὶς νὰ τὸν ὑποστηρίξω.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ κύριός μου με εἶπε δὲς. Δὲν ἠμπορῶ νὰ κοιμηθῶ καὶ σὺ γνωρίζεις ὅτι δὲν ἐκοιμήθην ἀπὸ μιᾶς ἐβδομάδος. Ἡξεύρω, ἐπρόσθετεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ζήσῃ ἄϋπνος εἰμὴ ἐφ' ὠρισμένον τινὰ χρόνον, μεθ' οὗ κατανατᾶ ἐξ ἀνάγκης τρελλός· προτιμῶ δὲ νὰ πετάξω τὰ μυαλά μου παρὰ νὰ τρελλαθῶ· δὲν φοβοῦμαι τὸν θάνατον, εἶμαι δὲ παρεσκευασμένος εἰς αὐτὸν περισσότερον παρ' ὅσον στοχάζονται.

Δὲν πιστεύω ὁ μυλόρδος νὰ ἔλαβε τὴν ἰδέαν ὅτι προσήγγιζε τὸ τέλος τοῦ πρὸ τῆς 18· τότε δὲ με εἶπε· Φοβοῦμαι μὴ ὁ Τίτας καὶ σὺ ἀρρώσθητε, παραμένοντες πλησίον μου ἡμέραν καὶ νύκτα. Τῷ ἀπεκρίθη ὅτι δὲν ἠέλωμεν τὸν ἐγκαταλείψει μέχρις οὗ ἀναρρώσῃ. Ἐπειδὴ δὲ τὸν κατέλαβε μικρὸς παραληρησμός κατὰ τὴν νύκτα τῆς 16, ἐφρόντισα νὰ βάλω κατὰ μέρος τὰ πιστόλια καὶ τὸ ξιφίδιον, τὰ ὁποῖα μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἔκειντο παρὰ τὴν κλίνην τοῦ τὴν νύκτα. Τὴν 18 με ὠμίλησε πολλάκις· ἐφαίνετο δὲ δυσηρεστημένος διὰ τὸν τρόπον τῆς θεραπείας τὸν ὁποῖον μετεχειρίσθησαν οἱ ἰατροί. Τῷ ἐζήτησα τότε νὰ μ' ἐπιτρέψῃ νὰ μετακαλέσω τὸν δόκτορα Θώμας.—Μετὰ πεμψῆ τον· ἀλλὰ σπεῦσον· λυποῦμαι ὅτι καὶ πρότερον δὲν σὲ ἄφησα νὰ τὸν μετακαλέσης.

Ἐτράπην εὐθὺς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν του, εἰδοποίησα δὲ καὶ τὸν δόκτορα Βροῦνον καὶ τὸν κύριον Μίλλιγαν, οἵτινες με εἶπον ὅτι κάλλιστα ἔπραξα, διότι καὶ αὐτοὶ ἤρριζον ν' ἀνησυχῶσι πολὺ. Ἐπανελθόντος δ' ἐμοῦ εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ μυλόρδου, Ἐπεμψας· με εἶπε —Μάλιστα, μυλόρδε.—Καλὰ ἔκαμες· ἐπιθυμῶ νὰ μάθω τί ἔχω. Ἄν καὶ δὲν ἐφαίνετο ὑποπτέων τὸ προσεχές τέλος του, ἐνόησα ὅτι ἐξησθενεῖτο ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν

καὶ ὅτι παραληρισμοὶ τὸν κατελάμβανον ἐκ διαλειμμάτων. Εἰς τὸ τέλος δ' ἐνὸς τῶν παραληρισμῶν τούτων μὲ εἶπεν. Ἀρχίζω νὰ πιστεύω ὅτι βαρέως ἀσθενῶ. Ἐὰν δὲ διὰ μιᾶς ἀποθάνω, ἐπιθυμῶ νὰ σὲ δώσω ὀδηγίας τινάς, τὰς ὁποίας ἐλπίζω ὅτι θὰ ἐπιμεληθῆς νὰ ἐκτελέσῃς.—Τὸν ἐβεβαίωσα περὶ τῆς εἰλικρινοῦς προσπαθείας μου εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βουλῶν τοῦ, προσθέτων ὅτι ἤλπιζα νὰ ζήσῃ ἀρκετὸν χρόνον διὰ νὰ τὰς ἐκτελέσῃ ὁ ἴδιος. Πρὸς ταῦτα, δὲ ἀπήντησεν. Ὅχι, τετέλεστα! πρέπει τὰ πάντα νὰ σὲ εἴπω χωρὶς ἀναβολῆν.—Νὰ φέρω μυλόρδε, κάλαμον, μελάνην καὶ χάρτην;—Ὅχι! πρὸς Θεοῦ ἤθελες πολὺ χρονοτριβῆσαι, καὶ ὁ καιρὸς εἶναι δι' ἐμὲ πολὺτιμος. Πρόσεχε καλὰ, μὲ εἶπεν.

Ἡ τύχη σου εἶναι ἐξησφαλισμένη Fletcher.—Σὲ καθικετεύω, μυλόρδε, ἔχε τὸν νοῦν σου εἰς ἄλλα σπουδαιότερα πράγματα.—Ὡ τέκνον μου! εἶπεν ὁ φιλότατη μου θύγατερ, φιλότατη μου Ἄδδα! εἰ Θεέ μου! Νὰ μὴν ἠμπορέσω νὰ τὴν ἰδῶ! Δός της τὴν εὐχὴν μου καθὼς καὶ εἰς τὴν ἀγαπητὴν μου ἀδελφὴν Αὐγουστιαν καὶ εἰς τὰ τέκνα της. Ἰπαγε δὲ εἰς τῆς Λέδου Βύρων καὶ εἰπέ της, εἰπέ της ὅλα. Σὺ γνωρίζεις καλὰ τί διανοεῖται.

Ὁ μυλόρδος ἐφαίνετο βαθέως συγκινημένος κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς τῆς ἐλπίσεως ἢ φωνῆ, μόνον δὲ λέξεις τινὲς ἐφθασαν ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὰς ἀκοάς μου· ἀλλ' αὐτὸς ἐξηκολούθει ὁμιλῶν, ἐφαίνετο δὲ σοβαρὸς καὶ πολλάκις ἀνύψωσε τὴν φωνὴν ἵνα εἴπῃ Fletcher, ἐὰν δὲν ἐκτελέσῃς τὰς διαταγὰς μου, θὰ σὲ βασανίσω, εἰ δυνατόν.—Μυλόρδε οὐδὲν ἐνόησα ὅσον εἶπατε.—Ἄλλοίμονον, ἀνέκραξε, τετέλεστα! εἶναι πολὺ ἀργὰ τώρα! Εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ἐνόησες;—Ὅχι, μυλόρδε, ἀλλὰ προσπάθησε νὰ μὲ γνωστοποιήσῃς, καὶ πάλιν τὰς βουλὰς σου.—Καὶ πῶς δύναμαι; Εἶναι ἀργά... τετέλεστα!—Θέλημα Κυρίου εἶναι καὶ ὄχι ἰδικόν μας.—Ναί, εἶπεν, ὄχι ἰδικόν μου· ἀλλὰ θὰ πειραθῶ. Καὶ πραγματικῶς πολλάκις ἐπροσπάθησε νὰ λαλήσῃ· ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ προφέρῃ κατ' ἐξηκολούθησιν εἰμὴ δύο ἢ τρεῖς λέξεις, οἷον· Σύζυγός μου! τέκνον μου! ἀδελφή μου! γινώσκεις ὅλα· εἰπέ ὅλα· ἡξέουρες τοὺς ἑοχασμούς μου. Τὰ λοιπὰ ἦσαν ἀκατανόητα.

Ἦτο μεσημβρία σχεδὸν ὅτε οἱ ἱατροὶ συνελθόντες ἀπεφάσιον νὰ τῷ δώσωσι τὸ κινίνον ἐντὸς ὀλίγου οἴνου. Ἀπὸ ὀκτῶ ἡμερῶν δὲν εἶχε φάγει εἰμὴ ὅτι ἀνωτέρω εἶπον, ἀνεπαρκὲς νὰ τὸν διατηρήσῃ. Ἐξαιρουμένων λέξεων τινῶν τὰς ὁποίας θέλω ἐπαναλάβει πρὸς οὐδ' ἀπευθύνοντο καὶ εἶμαι ἕτοιμος νὰ διακοινώσω πρὸς αὐτοὺς, ἐὰν τὸ ἐπιθυμοῦσιν, ἐστάθη ἀδύνατον νὰ καταλάβῃ τις τὸ παραμικρὸν ἀφ' ὅσα ὁ μυλόρδος εἶπε μετὰ τὴν χορήγησιν τοῦ κινίνου. Ἐφανέρωσε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ κοιμηθῇ καὶ ἐγὼ τὸν ἠρώτησα ἐὰν ἤθελε νὰ κράξω τὸν Κ. Πάρρην.—Ναί κράξε τον. Ὁ Κ. Πάρρην τὸν παρεκάλεσε νὰ ἡσυχάσῃ· ἔχουσε τότε κἄμποσα δάκρυα καὶ ἐράνη ὑπνώτων. Ὁ Κ. Πάρρην ἐξῆλθε τοῦ δωματίου ἐλπίζων νὰ εὔρῃ αὐτὸν ἡσυχώτερον εἰς τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ. Φεῦ! ἦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ ληθάργου, ὅστις προηγήθη τοῦ θανάτου. Αἱ τελευταῖαι λέξεις τὰς ὁποίας ἤκουσα νὰ προφέρῃ ὑπῆρξαν αἱ ἐξῆς, ἦτο δὲ τότε ἡ ἐσπέρα τῆς 18, ὥρα ὡσεὶ ἕκτη. Πρέπει νὰ κοιμηθῶ. Ἐκλινε τὴν κεφαλὴν, ἣν δὲν ἐμελλε νὰ ἀνεγείρῃ πλέον· καὶ οὐδὲ ἄπαξ ἐκινήθη ἐπὶ 24 ὥρας. Εἶχεν ἐκ διαλειμμάτων πνιγμούς καὶ ὡσανεὶ ῥόγγον· τότε ἐκάλεσα τὸν Γίταν διὰ νὰ μὲ βοηθήσῃ νὰ τῷ ἀνασηκώσω τὴν κεφαλὴν· μ' ἐφαίνετο δὲ τελείως ἀποκορωμένος. Ὁ ῥόγγος ἐπανήρχετο ἀνά πᾶσαν ἡμίσειαν ὥραν, ἡμεῖς δ' ἐξηκολούθοιμεν νὰ τῷ ἀνασηκώνομεν ἐκάστοτε τὴν κεφαλὴν μέχρι τῶν 8 μ. μ. τῆς ἐπιούσης, 19, ὅτε εἶδα τὸν μυλόρδον νὰ ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμούς· καὶ νὰ τοὺς κλείσῃ πάλιν χωρὶς τινος συμπτώματος πόνου ἢ τοῦ παραμικροῦ κινήματος τῶν μελῶν. Θεέ μου! ἀνέκραξα, φοβοῦμαι μὴ ὁ μυλόρδος ἀπέθανεν. Οἱ ἱατροὶ ἐπίασαν τὸν σφιγμὸν καὶ εἶπον· ἔχεις δίκαιον, δὲν ζῆ πλέον.»

ΠΑΡΑΔΟΞΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΤΟΥ ΕΝΤΑΦΙΑΖΕΙΝ.

Γάλλος τις ιεραπόστολος, ὁ Κ. Ηυς, περιγράφων ἀπ' αὐτοψίας τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν Θιβετῶν, διηγεῖται μεταξύ ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς·

«Καθ' ὅλας ἐν γένει τὰς πόλεις τῆς Θιβέτης ὑπάρχουσι πληθὺς μέγα καὶ ἀναρίθμητον κυνῶν· τοῦτο δὲ διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ ἐγγχώριοι σέβονται μέχρι λατρείας σχεδὸν τὰ ζῶα ταῦτα, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ὁ στόμαχος τῶν χρησιμεύει ὡς τάφος τῶν νεκρῶν. Τέσσαρες εἶναι πορὰ Θιβετοῖς οἱ τρόποι τοῦ ἐνταφιάζειν· πρῶτος τρόπος εἶναι ἡ κατάκαυσις· δεῦτερος ἡ καταβύθισις εἰς τοὺς ποταμοὺς ἢ εἰς τὰς λίμνας· τρίτος ἡ ἔκθεσις εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων· ὁ δὲ τέταρτος, ὅστις σημειωτέον ἔχει καὶ τὰ πρωτεία ἐπὶ τῶν τριῶν ἄλλων καὶ εἶναι ὁ μᾶλλον ἐν χρήσει, συνίσταται εἰς τὸ νὰ κόπτονται εἰς λεπτὰ κομμάτια οἱ νεκροὶ καὶ νὰ δίδωνται βορρᾷ εἰς τοὺς κύνας. Καὶ οἱ μὲν πτωχοὶ ἔχουσιν ὡς μαυσολεῖον τοὺς κύνας ἀπλῶς τῶν προαστείων· ἀλλ' οἱ πλούσιοι ἔρχονται νὰ ἐνταφιασθῶσιν εἰς ἰδιαιτέρους τινὰς ναοὺς, ὅπου διατηροῦνται ἐπὶ τούτου (δηλ. ὅπως φάγωσι τοὺς πλουσίους) οἱ ἱεροὶ λεγόμενοι κύνες ».

ΤΙΜΗ ΕΤΗΣΙΑΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ

προπληρωτέα

Διὰ τὸ ἐσωτερικὸν δίσηλα 2

Διὰ τὸ ἐξωτερικὸν » 2 1/2

Διὰ τοὺς ἐν Δακίᾳ καρπόβολα 4

Αἱ συνδρομαὶ γίνονται παρὰ τῷ ἐκδότη.